

Andrzej Richling

90 LAT GEOGRAFII W UNIWERSYTECIE WARSZAWSKIM

POCZĄTKI NAUCZANIA GEOGRAFII NA POZIOMIE WYŻSZYM

Studia geograficzne w Uniwersytecie Warszawskim rozpoczęły się formalnie rzecz biorąc w 1918 r., w momencie powołania Zakładu Geograficznego, jednak nauczanie geografii, a także i badania mieszczące się dziś w obrębie nauk geograficznych mają w Warszawie dłuższą historię. Według Z. Mikulskiego (1995) w Królewskim Uniwersytecie Warszawskim w latach 1816–1831 na Wydziale Filozofii i na Wydziale Nauk i Sztuk Pięknych prowadzone były wykłady z geodezji i kartografii, a w Obserwatorium Astronomicznym Uniwersytetu zajęcia z meteorologii. Po upadku powstania listopadowego Uniwersytet został rozwiązany, a ograniczone możliwości wznowienia działalności szkół wyższych w Warszawie pojawiły się dopiero po ponad 20 latach, w związku z uruchomieniem Akademii Medyko-Chirurgicznej przekształconej w 1862 r. w Szkołę Główną (Warszawską). Wobec braku specjalistów zajęcia z geografii prowadzone były tylko na niektórych wydziałach, ale poziom tych zajęć nie był wysoki (Mikulski 1995). Warto jednak zauważyć, że przez dwa lata w ramach programu fizyki prowadzone były przez Władysława Kwietniewskiego wykłady z hydrostatyki i hydrodynamiki.

W 1869 r. Szkoła Główna przekształcona została w Cesarski Uniwersytet Warszawski z obowiązującym językiem rosyjskim. Jak pisał J. Miziołek (2005) *Miejsce Szkoły Głównej zajęła prowincjonalna uczelnia i narzędzie rusyfikacji, w której liczba studentów spadła dramatycznie*. Uniwersytet ten w 1915 r. był ewakuowany do Moskwy, a potem do Rostowa nad Donem, gdzie do dziś budzą zainteresowanie wszystkie rocznice związane z powstaniem i funkcjonowaniem Uniwersytetu Warszawskiego. W Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim na Wydziale Fizyczno-Matematycznym prowadzone były zajęcia z geografii fizycznej (geofizyki). Wykładowcą był kierownik Gabinetu Fizyki Nikołaj Grigoriewicz Jegorow. Po jego wyjeździe z Warszawy w 1884 r., mimo czynionych prób wykładów nie udało się kontynuować i zostały one zawieszane. Dopiero po zatrudnieniu estońskiego geofizyka Elmara

Rosenthala w 1911 r. reaktywowano kurs geografii fizycznej. Były to wykłady z meteorologii, klimatologii, magnetyzmu ziemskiego i elektryczności atmosferycznej. E. Rosenthal został mianowany kierownikiem Gabinetu Geografii Fizycznej i prowadził badania meteorologiczne i sejsmiczne. Dużo publikował, zwłaszcza w rosyjskojęzycznych *Warszawskich Wiadomościach Uniwersyteckich* (Mikulski 1995).

Działania zmierzające do reaktywowania polskiego uniwersytetu w Warszawie były prowadzone konsekwentnie od wielu lat. Szczególną rolę odegrało w tym Towarzystwo Kursów Naukowych, które w formie tzw. Uniwersytetu Latającego prowadziło tajną działalność samokształceniową. Jednym z wykładowców Uniwersytetu Latającego był Waclaw Nałkowski. Towarzystwo Kursów Naukowych współpracując z innymi organizacjami naukowymi i społecznymi uzyskało w 1915 r. zgodę niemieckich władz okupacyjnych na uruchomienie uniwersytetu. Pierwsza inauguracja roku akademickiego odbyła się w listopadzie 1915 r. (Mikulski 1995, Miziołek 2005).

OKRES MIĘDZYWOJENNY

Początkowo w strukturze Uniwersytetu Warszawskiego brak było jednostki geograficznej, jednak zajęcia z geografii dla studentów Wydziału Filozoficznego rozpoczęły się już w roku akademickim 1916/1917, po powrocie Stanisława Lencewicza ze Szwajcarii, gdzie uzyskał on stopień doktorski (Mikulski 1995).

Zakład Geograficzny utworzony został na wspomnianym wydziale 1 kwietnia 1918 r. Jego kierownikiem miał zostać doc. dr Ludomir Sawicki, jednak jako poddany austriacki nie został zaakceptowany przez władze niemieckie. W tej sytuacji powołany został kurator Zakładu w osobie prof. Jana Lewińskiego – kierownika Zakładu Geologicznego. Po roku zastąpił go prof. Stanisław Thugutt – kierownik Zakładu Mineralogicznego. W 1920 r. zastępcą kierownika Zakładu Geograficznego mianowano doc. S. Lencewicza, który przewód habilitacyjny przeprowadził we Lwowie. W 1922 r. S. Lencewicz został profesorem nadzwyczajnym i objął kierownictwo Zakładu (Kondracki 1983).

Zakład Geograficzny przejął skromne wyposażenie Gabinetu Geografii Fizycznej i mieścił się początkowo w tzw. Gmachu Porektorskim w sąsiedztwie Starej Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (fot. 1). W 1920 r. został przeniesiony do Pałacu Staszica (fot. 2), gdzie pozostał do momentu zamknięcia Uniwersytetu przez Niemców w 1939 r.

Zakład dysponował początkowo tylko jednym etatem asystenta, od 1933 r. dwoma, a od 1936 dwoma etatami asystenckimi i jednym adiunkta. Na stanowiskach tych w okresie do 1939 r. zatrudnione były według Kondrackiego (1995) następujące osoby: Bolesław Olszewicz (1918–1921), Wiktor Nechay

Fot. 1. Gmach Porektorski – fot. Z. Szewczyk

Fot. 2. Pałac Staszica – fot. Z. Szewczyk

(1921–1925), Bohdan Zaborski (1925–1927 i 1933–1936), Jan Jaczynowski (1927–1929), Józef Szaflarski (1929–1930), Stanisław Pietkiewicz (1930–1939), Jerzy Kondracki (1936–1939), Witold Jurkiewicz (1936–1938) i Stanisław Zwierz (1938–1939). W roku akademickim 1922/23 Zakład miał dwoje etatowych stypendystów: Romualda Gumińskiego i Jadwigę Kaczorowską. Przy prowadzeniu zajęć dydaktycznych pracowników Zakładu wspomagały osoby z zewnątrz. Przykładowo: wykłady z geografii regionalnej prowadził prof. Jerzy Loth ze Szkoły Głównej Handlowej a zajęcia z meteorologii dyrektor Państwowego Instytutu Meteorologicznego Stefan Hłasek-Hłasko.

Badania Zakładu Geograficznego dotyczyły przede wszystkim geomorfologii i hydrografii, a raczej limnologii (Kondracki 1983, 1995). Wyniki zamieszczono w serii *Prace wykonane w Zakładzie Geograficznym UW*. W części były to odbitki z różnych czasopism geograficznych w znormalizowanych okładkach z odpowiednim nadrukiem i numerem porządkowym. Do 1939 r. ukazało się 25 numerów „Prac”. Początek serii dała rozprawa S. Lencewicza *Wydmy śródlądowe Polski* opublikowana w *Przeglądzie Geograficznym* w 1922 r. W tym samym roku ukazał się też jego podręcznik *Kurs geografii Polski*. Podręcznik ten po zmianach i uzupełnieniach został opublikowany w 1937 r. w *Wielkiej Geografii Powszechnej* (tom *Polska*).

Do poligonów badawczych Zakładu należało płockie Mazowsze z Pojezierzem Gostynińskim, Pojezierze Suwalskie i Zachodnie Polesie, gdzie zespół Zakładu skartował około 10 000 km². Było to w zasadzie kartowanie geologiczne, ale czyniono również obserwacje dotyczące genezy rzeźby, stosunków wodnych, a nawet antropogeograficzne. Prowadzono również systematyczne badania jeziorne. Odnosiły się one do grup jezior lub pojedynczych zbiorników. Osiągnięciem Zakładu było opracowanie katalogu jezior polskich (1939). W katalogu tym ujęto 6659 jezior większych od 1 ha, w tym 25 większych od 10 km².

Wśród znaczących publikacji pracowników Zakładu Geograficznego wymienić trzeba też monografię S. Lencewicza *Dyluwium i morfologia środkowego Powiśla* (1927) stanowiącą podsumowanie paroletnich badań terenowych autora i jego współpracowników, prace S. Pietkiewicza dotyczące geomorfologii Pojezierza Suwalskiego (1928) i sposobów przedstawiania terenu na mapie (1930), B. Zaborskiego, który interesował się przede wszystkim antropogeografią (jego praca doktorska *O kształtach wsi w Polsce i ich rozmieszczeniu* opublikowana została przez PAU w Krakowie w 1926 r.), ale był również autorem pionierskiej pracy z dziedziny geomorfologii (*Studia nad morfologią dyluwium Podlasia i terenów sąsiednich* 1927), J. Kaczorowskiej (Kobendziny) *Studium geograficzne Puszczy Kampinoskiej* (1926) i J. Kondrackiego *Tarasy dolnego Bugu* (1933).

W procesie kształcenia studentów S. Lencewicz kładł duży nacisk na ćwiczenia kartograficzne oraz zajęcia terenowe i wycieczki, które miały charakter nie tylko zajęć dydaktycznych ale połączone były również z badaniami i prowadzeniem obserwacji. Były to głównie wycieczki krajowe, chociaż niektóre z nich dotyczyły również terenów położonych poza granicami Polski, jak na przykład wycieczka do Jugosławii¹ w 1923 r. czy na Słowację w 1929. W sumie do 1939 roku odbyło się 65 wycieczek naukowych Zakładu Geograficznego UW. W programie zajęć kameralnych znajdowało się dużo ćwiczeń i seminariów. W ciągu 4 lat studiów student obowiązany był do zdania 10 egzaminów, w tym, co warto podkreślić, z geografii ogólnej oraz z geografii regionalnej Polski i świata². Podstawę prac magisterskich stanowiły samodzielne badania terenowe, a ich tematyka dotyczyła głównie geomorfologii i hydrografii, ale także kartografii, antropogeografii i geografii regionalnej. Należy jednak zauważyć, że do roku 1926 zakończenie studiów mogło się odbywać dwójako; albo po przedłożeniu pracy dyplomowej napisanej na podstawie literatury i zdaniu egzaminu, co uprawniało do nauczania w szkole średniej, albo drogą uzyskania stopnia doktora filozofii, co wymagało opracowania oryginalnej rozprawy na podstawie własnych badań i zaliczenia kilku egzaminów (z geografii, przedmiotu wybranego oraz z logiki i historii filozofii). Zgodnie z tym trybem doktoraty pod opieką S. Lencewicza uzyskało 7 osób, ostatnia w 1934 r. S. Lencewicz był jeszcze promotorem ósmego doktoratu. Był to doktorat z geografii J. Kondrackiego, który najpierw ukończył studia magisterskie, a w 1938 roku doktoryzował się na podstawie pracy *Studia nad morfologią i hydrografią Pojezierza Braławskiego*.

Oprócz wspomnianych 7 osób, które zakończyły studia doktoratem, do 1926 r. dyplomy nauczycielskie ukończenia studiów geograficznych uzyskało zapewne nieco ponad 20 studentów, a z pewnością nie mniej niż 16, natomiast w latach 1931–1939 magisteria³ o ukierunkowaniu geomorfologicznym, hydrograficzno-klimatologicznym, kartograficznym i antropogeograficznym uzyskało 25 osób (Kondracki 1995). Jak z powyższego wynika do 1939 r. studia geograficzne na Uniwersytecie Warszawskim ukończyło przynajmniej 48 osób.

Kontakty międzynarodowe nie były bardzo żywe. Pracownicy Zakładu uczestniczyli wprawdzie w konferencjach i kongresach, a zwłaszcza w Międzynarodowym Kongresie Geograficznym w Warszawie w 1934 r., ale jedynie Kierownik Zakładu mógł się pochwalić udziałem w 19 międzynarodowych zjazdach (Kondracki 1995). Tylko dwaj przedwojenni docenci – S. Pietkiewicz i B. Zaborski odbyli przed habilitacją staże zagraniczne.

¹ Królestwo Jugosławii powstało w 1929 r. W 1923 było to Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców (SHS).

² Wykaz obowiązujących przedmiotów ulegał zmianom.

³ Były to magisteria z filozofii w zakresie geografii.

Fot. 3. Krakowskie Przedmieście 6 – J. Zieliński,
Atlas dawnej architektury ulic i placów Warszawy, tom 7

W 1938 r. utworzony został na Wydziale Humanistycznym Zakład Antropogeografii usytuowany w zniszczonym w czasie wojny budynku na Krakowskim Przedmieściu 6 (fot. 3). Jego kierownictwo objął mianowany profesorem nadzwyczajnym B. Zaborski. Asystentami byli Antoni Wrzosek i Halina Radlicz-Rühlowa. Zakład nie zdążył rozwinąć szerszej działalności. Prof. B. Zaborski został w 1939 r. zmobilizowany i po wojnie nie wrócił do Polski, a w 1948 r. osiedlił się w Kanadzie, gdzie uzyskał stanowisko profesora na Uniwersytecie w Montrealu i w Ottawie i wniósł znaczący wkład do rozwoju geografii kanadyjskiej.

W czasie okupacji niemieckiej w latach 1942–1944 w ramach tajnego uniwersytetu prowadzone były również zajęcia dla studentów geografii. Zajęcia odbywały się w prywatnych mieszkaniach, a prowadzili je prof. S. Lencewicz, doc. S. Pietkiewicz, dr R. Gumiński, a także etnograf – prof. Stanisław Poniatowski oraz geolodzy – prof. Jan Samsonowicz i doc. Zbigniew Sujkowski. Natomiast przebywający w oflagu w Woldenbergu (Dobiegniew)

dr J. Kondracki zorganizował przy pomocy innych geografów i kartografów kursy w zakresie I roku studiów geograficznych na uniwersytecie. Ukończyło je 12 oficerów, z których część uzyskała w latach późniejszych dyplomy magisterskie (Kondracki 1983, 1995).

GEOGRAFIA NA UNIWERSYTECIE WARSZAWSKIM W LATACH 1945–1951

W 1945 r. po oswobodzeniu Warszawy rozpoczęły się starania o wznowienie działalności Uniwersytetu. Ponieważ prof. S. Lencewicz zginął tragicznie w 1944 r., a doc. S. Pietkiewicz bezpośrednio po wojnie zamieszkał w Krakowie, pierwsze działania związane z reaktywowaniem Zakładu Geograficznego podjął po powrocie z obozu jeńców wojennych dr J. Kondracki. Założeniem Zakładu stało się mieszkanie przy ul. Wilczej 22 m. 6 (fot. 4), gdzie zamieszkał wraz z rodziną J. Kondracki i gdzie prowadzono pierwsze zajęcia oraz gromadzono książki, mapy i sprzęt (porównaj Kondracki 1955). Kuratorem Zakładu był prof. Roman Kozłowski. W grudniu 1945 r. powołany został kierownik Zakładu w osobie docenta geologii Stefana S. Różyckiego. W 1947 r. Zakład przeniesiony został do gmachu chemii przy ul. Pasteura 1 (fot. 5) i pozostał

Fot. 4. Wilcza 22

Archiwum Państwowe m.st. Warszawy

Fot. 5. Gmach Wydziału Chemii – fot. Z. Szewczyk

tam do roku 1950, do zakończenia odbudowy wypalonego Pałacu Uruskich-Czetwertyńskich na ul. Krakowskie Przedmieście 30. W okresie tym w Zakładzie Geograficznym obok Kierownika zatrudnieni byli S. Pietkiewicz (na stanowisku docenta), J. Kondracki (od 1947 jako adiunkt, wcześniej jako starszy asystent) oraz Helena Werner-Więckowska i Wiesława Różycka.

W „Przeglądzie Geograficznym” w 1946 r. ukazał się artykuł S.Z. Różyckiego dotyczący krasu opoczyńskiego, a w 1947 rozprawa J. Kondrackiego *Z morfogenezy doliny dolnego Niemna*. Wymienione pozycje zamykały przedwojenną serię „Prac wykonanych w Zakładzie Geograficznym UW” (nr 26 i 27). Pod kierunkiem prof. S.Z. Różyckiego został w Zakładzie Geograficznym ukończony przewód doktorski Cyryla Kolago (1951 r.)

Zakład Antropogeografii wznowił swą działalność później, bo w 1947 r. (Kondracki 1955). Prof. B. Zaborski, jak wspomniano, pozostał po wojnie za granicą i na stanowisko kierownika Zakładu powołano prof. Stanisława Leszczyckiego. Zakład był początkowo usytuowany w Pałacu Staszica. W 1948 r. przeniesiono go do budynku Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego przy ul. Nowy Świat 49 (fot. 6), a w 1950, podobnie jak Zakład Geograficzny, do Pałacu Uruskich-Czetwertyńskich. W Zakładzie zatrudnieni byli dr Jadwiga Kobendzina, mgr Maria Irena Mileska i mgr Bogodar Winid.

Fot. 6. Nowy Świat 49 – fot. Z. Szewczyk

W okresie 1946–1952 dyplomy magisterskie z geografii uzyskały 53 osoby, w tym 15 uzupełniających studia przedwojenne lub wojenne, 11 w zakresie antropogeografii i 27 w zakresie geografii fizycznej.

Oba zakłady stały się zaczątkiem Instytutu Geograficznego. Idea utworzenia Instytutu sprzyjała tworzeniu nowych jednostek geograficznych. 1 listopada 1950 r. powołano Katedrę Kartografii kierowaną przez doc. S. Pietkiewicza, a 1 października 1951 r. Katedrę Geografii Regionalnej kierowaną początkowo przez zastępcę profesora dr. Tadeusza Żebrowskiego oraz Katedrę Klimatologii z zastępcą profesora dr. R. Gumińskim.

INSTYTUT GEOGRAFICZNY NA WYDZIALE BIOLOGII I NAUK O ZIEMI (1951–1969)

Instytut Geograficzny powstał formalnie w maju 1952 r., ale już od początku roku akademickiego 1951/52 funkcjonował jednolity program dydaktyczny, a wspólna administracja działała od początku 1951 r. Instytut wszedł w skład Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi. Na stanowisko kierownika powołany został prof. S. Leszczycki.

Instytut tworzyło pięć katedr i pracownia dydaktyczna. Podział ten nie uległ zmianie do 1969 r., kiedy Instytut przekształcony został w jednostkę samodzielną – pozawydziałowy Instytut Geografii (Kondracki 1955).

Katedra Geografii Fizycznej powstała w 1951 r. z przemianowania Zakładu Geograficznego. Kierownictwo objął zastępca profesora (od 1954 r. profesor) J. Kondracki. W ramach Katedry istniała wydzielona pracownia hydrograficzna kierowana przez H. Werner-Więckowską. W 1958 r. w Katedrze powołany został Zakład Geografii Gleb (doc. Marek Prószyński), a w 1964 r. Zakład Geomorfologii (doc. Cecylia Radłowska).

Kierownik katedry Klimatologii dr R. Gumiński zmarł w roku 1952. W 1953 kierownictwo przejął dr Wincenty Okołowicz, dyrektor Państwowego Instytutu Hydrologiczno-Meteorologicznego mianowany w 1954 r. profesorem nadzwyczajnym. W 1963 r. w ramach Katedry utworzono Zakład Klimatologii Ogólnej (W. Okołowicz) oraz Klimatologii Polski (doc. Zofia Kaczorowska).

Katedra Geografii Ekonomicznej powstała w 1950 r. przez przekształcenie Zakładu Antropogeografii, którego nazwa w 1949 r. została zmieniona na Zakład Geografii Społeczno-Gospodarczej. Funkcję kierownika sprawował prof. S. Leszczycki. W jej strukturze istniała Pracownia Geografii Turyzmu (M.I. Mileska). W 1966 r. Katedrę podzielono na dwa zakłady: Geografii Ekonomicznej (S. Leszczycki) i Geografii Rolnictwa (doc. Józef Tobjasz).

Kierownikiem Katedry Geografii Regionalnej był, jak wspomniano, T. Żebrowski. Po jego odejściu w 1952 r. stanowisko kierownika nie było przez dwa lata obsadzone. W latach 1954–1964 funkcję tę sprawował doc. B. Winid, a od 1964 r. doc. Józef Barbag. Nastąpił wtedy podział na dwa zakłady: Geografii Eurazji (J. Barbag) i Geografii Krajów Zamorskich z pracownikami Krajów Ameryki Łacińskiej i Krajów Afryki (B. Winid).

Katedrą Kartografii do 1964 kierował prof. S. Pietkiewicz. Po jego przejściu na emeryturę przez dwa lata funkcję kuratora sprawował J. Kondracki, a od 1966 r. kierownictwo objął doc. Lech Ratajski.

Twórcą i kierownikiem Pracowni Metodyki Nauczania Geografii był zastępca profesora Gustaw Wuttke, który w 1963 r. przeszedł na emeryturę. Zastąpił go dr Konrad Świerczyński.

W 1953 r. utworzony został Instytut Geografii Polskiej Akademii Nauk. Jego dyrektorem był również prof. S. Leszczycki. Instytut ten mieścił się w większości w Pałacu Uruskich-Czetwertyńskich (fot. 7) razem z Instytutem Geograficznym UW. Spowodowało to znaczące pogorszenie warunków lokalowych. Powszechną praktyką stał się podział pokoi zajmowanych przez pracowników na coraz to mniejsze części, w celu stworzenia pomieszczeń dla tworzonych jednostek, a halle i korytarze traktowano jako magazyny ustawiając tam liczne szafy i mapniki.

Fot. 7. Pałac Uruskich-Czetwertyńskich – fot. H. Kowalski

Liczba pracowników Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego szybko rosła. Według Kondrackiego (1995) w 1954 r. zatrudnionych było 5 pracowników samodzielnych, 24 pomocniczych i 24 osoby w obsłudze i administracji, natomiast w 1969 r. – 3 profesorów i 10 docentów oraz 54 pozostałych nauczycieli akademickich. Liczba etatów bibliotecznych i administracyjnych wzrosła nieznacznie do 28. W okresie istnienia Instytutu przeprowadzono 7 przewodów habilitacyjnych, w tym 2 osób spoza personelu Instytutu. Należy jednak zauważyć, że w latach pięćdziesiątych tytuły docentów były nadawane bez obowiązku uzyskania habilitacji. Tym trybem awansowani zostali dwaj pracownicy Instytutu. Liczba zakończonych przewodów doktorskich wyniosła 37, w tym 12 w stosunku do osób nie zatrudnionych w Instytucie.

W 1964 r. zainicjowana została seria wydawnicza „Prace i Studia Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego”. Do 1969 r. ukazało się 6 zeszytów, w tym 3 Katedry Klimatologii, 2 Katedry Geografii Fizycznej oraz zeszyt zawierający materiały III Polsko-Czeskiego Seminarium Geograficznego. Również w 1964 r. ukazał się pierwszy zeszyt „Fotointerpretacji w Geografii” pod red. Andrzeja Ciołkosza.

Wśród prac badawczych prowadzonych przez Instytut na podkreślenie zasługują kompleksowe badania fizycznogeograficzne zorganizowane z inicjatywy J. Kondrackiego na Pojezierzu Mazurskim (okolice Mrągowa) i na Wyżynie Małopolskiej (powiat pińczowski). Terenem wielu badań była również Wyżyna Sandomierska. Do ważniejszych publikacji z tego okresu zaliczyć należy dwie publikacje zbiorowe *Z badań środowiska geograficznego*

w powiecie mrągowskim (1959) i *Studia geograficzne w powiecie pińczowskim* (1966), syntetyzującą rozprawę J. Kondrackiego *Uwagi o ewolucji morfologicznej Pojezierza Mazurskiego* (1952) oraz studium J. Kondrackiego i Z. Mikulskiego *Hydrografia dorzecza Krutyni* (1958). W okresie omawianym ukazał się podręcznik *Geografia fizyczna Polski* (1955). Było to opracowanie J. Kondrackiego nawiązujące do przedwojennego dzieła S. Lencewicza. Podręcznik ukazał się początkowo pod nazwiskiem S. Lencewicza, potem S. Lencewicza i J. Kondrackiego, aż wreszcie w 1965 r. opublikowana została całkowicie nowa jego wersja pióra J. Kondrackiego. W 1965 r. ukazało się też znaczące opracowanie J. Kondrackiego *Podstawy regionalizacji fizycznogeograficznej* poświęcone metodyce nowoczesnego kompleksowego kierunku badań środowiska przyrodniczego.

W Katedrze Klimatologii, zgodnie z opracowaniem M. Stopy-Boryczki i J. Boryczki (2001) oraz U. Kossowskiej-Cezak (2001) prace dotyczyły struktury klimatu i podziałów klimatycznych (R. Gumiński, W. Okołowicz) oraz klimatu Warszawy. Publikacje poświęcone były przede wszystkim opadom i zachmurzeniu. W 1964 r. ukazał się podręcznik W. Okołowicza *Zachmurzenie Polski*.

Katedra Geografii Ekonomicznej uczestniczyła razem z Instytutem Geografii PAN w opracowaniu monografii i atlasu województwa białostockiego. Wydane zostały również dwa tomy *Słownika geografii turystycznej Polski* pod red. M.I. Mileskiej. Prowadzone były badania z dziedziny geografii przemysłu (S. Leszczycki), regionalizacji ekonomicznej (Bogumił Rychłowski), geografii rolnictwa (Józef Tobjasz), geografii osadnictwa (Witold Kusiński), a także zajmowano się metodologią i historią geografii.

Geografia gospodarcza Polski stanowiła również przedmiot zainteresowania J. Barbaga. W Katedrze Geografii Regionalnej (Kantowicz 2004, Kondracki 1995) rozwijane były także studia z zakresu geografii politycznej. Wyraźnie wyodrębnił się nurt badań nad Afryką (Bolesław Dumanowski). W 1968 r. ukazał się skrypt *Geografia fizyczna Afryki* autorstwa B. Dumanowskiego, Eweliny Kantowicz i Macieja Jakubowskiego. Obiektem zainteresowania naukowego były również Chiny (Bohdan Kikolski, Joachim Koczy) i Ameryka Łacińska (B. Winid i Andrzej Bonasewicz).

Istotne osiągnięcia, zwłaszcza w dziedzinie kartografii szkolnej, miała Katedra Kartografii (Kondracki 1955, Paślawski 2000). Koncentrowano się na metodyce opracowania map i ich zastosowaniu w nauczaniu geografii. Z inicjatywy S. Pietkiewicza rozwijano również tematykę zastosowania metod kartograficznych w kartowaniu terenowym oraz analizowano możliwości wykorzystania naukowego treści dawnych map. Po zmianie kierownictwa Katedry, w związku z zainteresowaniami L. Ratajskiego, zespół Katedry zajmował się problematyką map gospodarczych i tzw. „kartologią” (teoria znaku kartograficznego i kartografia teoretyczna).

Kształcenie studentów w Instytucie Geograficznym UW prowadzono początkowo systemem dwustopniowym, a od roku 1951/1952 również systemem jednolitych studiów magisterskich czteroletnich. Dopiero od roku 1953/1954 zaczął obowiązywać pięcioletni system studiów. W latach 1951–1968 ukończono w Instytucie 702 prace magisterskie. W prowadzeniu zajęć, oprócz zatrudnionych w Instytucie, uczestniczyli również wykładowcy spoza Uniwersytetu. J. Kondracki (1995) wymienia m.in. następujące osoby: Kazimierz Dębski (hydrologia), Janusz Paszyński, F. Olszewski, Stanisław Zych (klimatologia), Jan Dylík (geomorfologia), Wiesława Różycka (fizjografia urbanistyczna), J. Loth (geografia regionalna), Stanisław Berezowski, Kazimierz Dziewoński, Maria Kielczewska-Zalewska, Jerzy Kostrowicki, Irena Kostrowicka (geografia społeczno-ekonomiczna).

Kontakty zagraniczne przed 1956 r. były ze względów politycznych bardzo ograniczone. Dopiero potem stały się łatwiejsze, chociaż zawsze wyjazdy Polaków za granicę utrudniał brak wymienialności naszej waluty i skromne środki finansowe Uniwersytetu. Pomimo tego czołowi przedstawiciele Instytutu brali udział w czterech międzynarodowych kongresach geograficznych. Członkami komisji Międzynarodowej Unii Geograficznej byli w tym czasie J. Barbag, J. Kondracki, J. Kostrowicki, S. Leszczycki i B. Winid. W 1968 r. S. Leszczycki został wybrany prezydentem Unii. Pracownicy Instytutu uczestniczyli również w pracach i kongresach Międzynarodowej Asocjacji do Badań Czwartorzędu (INQUA) oraz w wielu innych międzynarodowych zjazdach i kongresach. Regularnie organizowane były wspólne seminaria geografów z Uniwersytetu Karola w Pradze i Instytutu Geograficznego UW. Odbyło się szereg naukowych wycieczek zagranicznych. Coraz częściej młodzi geografowie wyjeżdżali na staże zagraniczne, a profesorowie zapraszani byli na wykłady do różnych ośrodków naukowych na świecie. Gośćmi Instytutu było kilkadziesiąt geografów z zagranicy, wśród nich wybitny geograf z Wielkiej Brytanii prof. Lawrence D. Stamp, któremu w 1962 r. Uniwersytet Warszawski nadał godność *doctora honoris causa*.

SAMODZIELNY INSTYTUT GEOGRAFII (1969–1977)

W 1969 r. nastąpił podział Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi na Wydział Biologii i samodzielny Instytut Geografii. Dyrektorem Instytutu był przez rok prof. S. Leszczycki, a w 1970 funkcje tę przejął prof. J. Kondracki⁴. Rada Naukowa Instytutu, w skład której wchodziłi wszyscy pracownicy samodzielni oraz osoby powołane przez Rektora UW z innych jednostek naukowych,

⁴ W związku z przepisami zabraniającymi równoczesnego zatrudnienia w dwóch instytucjach prof. S. Leszczycki zrezygnował z pracy na Uniwersytecie Warszawskim.

miała uprawnienia Rady Wydziału. Jej przewodniczącym był do roku 1975 S. Leszczycki, a następnie Z. Mikulski.

Zmianie uległa struktura Instytutu. W 1969 r. dzielił się on na 5 zakładów, których nazwy odpowiadały istniejącym wcześniej katedrom (Kondracki 1995).

Kierownikiem Zakładu Geografii Fizycznej był prof. J. Kondracki. W Zakładzie istniały trzy pracownie: geografii gleb, hydrograficzna i geomorfologiczna. W 1971 r. Pracownia Hydrograficzna została przekształcona w Zakład Hydrografii (później Hydrologii i Hydrografii). Kierownictwo objął prof. Z. Mikulski. W 1974 powstał kolejny zakład – Geomorfologii, którym kierowała prof. Cecylia Radłowska.

Zakład Klimatologii do roku 1975 był kierowany przez prof. W. Okołowicza, a następnie przez doc. Marię Stopę-Boryczkę. W ramach Zakładu działała stacja meteorologiczna usytuowana na terenie Uniwersytetu.

Zakładem Geografii Ekonomicznej kierował w roku 1969/70 prof. S. Leszczycki, którego potem zastąpił doc. Witold Kusiński. Zmiana kierownika nastąpiła również w Zakładzie Geografii Regionalnej i Politycznej. Do 1972 r. był nim prof. J. Barbag, a potem doc. B. Dumanowski. Zakład Kartografii działał cały czas pod kierownictwem docenta, a później profesora L. Ratajskiego.

Poza wymienionymi, w Instytucie utworzony został drogą przekształcenia istniejącej wcześniej pracowni – Zakład Metodyki Nauczania Geografii. Pracownią do 1974 r. kierował dr K. Świerczyński. Potem obowiązki kuratora pełnił doc. W. Kusiński. Oprócz zakładów istniały trzy ogólnoinstytutowe pracownie: Programowania i Maszyn Liczących, Fotointerpretacji oraz Fotograficzna. Ostatnia z wymienionych była wspólna z IG PAN.

W 1974 r. utworzona została stacja terenowa (fot. 8). Była to inicjatywa prof. W. Okołowicza, który podpisał umowę z władzami powiatowymi w Płocku o przekazaniu Uniwersytetowi Warszawskiemu budynku likwidowanej szkoły w Murzynowie pod Płockiem (Lenart 1995).

Zatrudnienie w Instytucie Geografii UW nie zmieniło się w sposób istotny. W 1969 r. w Instytucie pracowało 4 profesorów i 9 docentów oraz około 50 pomocniczych pracowników naukowo-dydaktycznych. Liczby te nie uległy zmianom. Jednak w ciągu 9 lat istnienia Instytutu nastąpiły liczne przesunięcia wynikające z przejścia na emeryturę kilku pracowników samodzielnych oraz zatrudnienia na stanowisku docenta osób, które uzyskały w Instytucie stopień doktora habilitowanego. Miały też miejsce przesunięcia pomiędzy grupami wykładowców, adiunktów i asystentów. W 1977 r. zatrudnionych było 5 profesorów i 9 docentów, a obsługę zapewniało 20 pracowników naukowo-technicznych i 24 bibliotekarzy.

W Instytucie Geografii przeprowadzono 9 przewodów habilitacyjnych, w tym 2 w stosunku do pracowników Studium Afrykanistycznego oraz

Fot. 8. Mazowieckie Obserwatorium Geograficzne w Murzynowie – fot. B. Kicińska

wypromowano 50 doktorów, w tym 18 spoza Uniwersytetu Warszawskiego. Zwiększeniu liczby wypromowanych doktorów sprzyjało istnienie w Instytucie trzyletniego Studium Doktoranckiego, którym kierowała prof. C. Radłowska (Kondracki 1995).

Kontynuowana była seria wydawnicza „Prace i Studia Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego”. W okresie istnienia pozawydziałowego Instytutu Geografii ukazało się 20 zeszytów, chociaż ostatnie z nich opublikowano po 1977 roku, czyli po utworzeniu Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych.

Działalność naukowa Instytutu była zróżnicowana (Kondracki 1995). W Zakładzie Geografii Fizycznej kontynuowano prace z zakresu kompleksowej geografii fizycznej. Były to badania struktury krajobrazu naturalnego, opracowania z dziedziny regionalizacji fizycznogeograficznej oraz regionalnej geografii fizycznej. Odnosiły się one głównie do dwóch terenów: Pojezierza Mazurskiego i wybranych fragmentów Wyżyny Małopolskiej, szczególnie Wyżyny Sandomierskiej. Prowadzone były też badania paleolimnologiczne. W 1969 r. ukazał się podręcznik J. Kondrackiego *Ogólna wiedza o Ziemi*, a w 1972 r. regionalna synteza *Polska północno-wschodnia*.

W Zakładzie Hydrografii (Hydrologii i Hydrografii) badania dotyczyły obiegu wody w małych zlewniach, występowania wód gruntowych i ich uwarunkowań, dynamiki wód jeziornych. Zakład uczestniczył w opracowaniu bilansu wodnego Morza Bałtyckiego, współpracował przy realizacji tematu

„Mapy elementów bilansu wodnego krajów Europy Środkowej i Wschodniej” (Mikulski 1992). Zespół pracowników Zakładu opublikował *Przewodnik do ćwiczeń z hydrografii* (1977).

Badania Zakładu Geomorfologii odnosiły się do Wyżyny Małopolskiej, doliny Wisły oraz północnego wschodu Polski i dotyczyły geomorfologii glacialnej, fluwialnej i eolicznej oraz rzeźby podczwartorzędowej. W Zakładzie rozwinął się kierunek badań współczesnych procesów morfogenetycznych oraz prowadzone były z powodzeniem badania sedymentologiczne.

Zakład Klimatologii kontynuował zainicjowane przez W. Okołowicza badania nad klimatem lokalnym i wpływem miasta na klimat, ze szczególnym uwzględnieniem zanieczyszczenia atmosfery. Rozwinęły się też badania nad zmianami klimatu w Polsce. W 1974 r. ukazał się pierwszy, a w 1976 r. drugi tom *Atlasu współzależności parametrów meteorologicznych i geograficznych w Polsce*. Tomy te opracowane przez M. Stopę-Boryczkę i Jerzego Boryczkę dały początek kontynuowanej przez wiele lat serii.

Tematyka badawcza Zakładu Geografii Ekonomicznej dotyczyła geografii osadnictwa, przemysłu, rolnictwa oraz geografii rekreacji i turystyki. Ukazały się cztery zeszyty przewodnika do ćwiczeń z geografii ekonomicznej.

Zakład Geografii Regionalnej i Politycznej prowadził ożywioną działalność edytorską. Do najważniejszych wydawnictw należała książka J. Barbaga *Zarys geografii politycznej* (1971 r., parokrotnie wznawiana). Kilka wznowień miał również podręcznik opracowany przez zespół Zakładu pod kierunkiem J. Barbaga *Geografia Świata* (pierwsze wydanie 1970). Ukazały się też trzy monografie regionalne, J. Barbaga *Geografia ekonomiczna Stanów Zjednoczonych i Kanady* (1974) i *Wielka Brytania* (1976) oraz Janiny Kremky-Saloni *Geografia ekonomiczna Rumunii* (1973). Po zmianie kierownictwa rozwinęły się w Zakładzie badania geograficzno-rolnicze krajów poza polskich oraz zróżnicowane prace dotyczące relacji pomiędzy środowiskiem przyrodniczym a działalnością człowieka (Kantowicz 2004).

W Zakładzie Kartografii badania dotyczyły teorii kartografii i kartografii tematycznej. Koncentrowano się na zagadnieniach związanych z opracowaniem map ekonomicznych i szkolnych. Prace dotyczyły też semiotyki kartograficznej, generalizacji map i modelowania przestrzeni geograficznej. L. Ratajski opublikował podręcznik *Metodyka kartografii społeczno-ekonomicznej* (1973), a Wiktor Grygorenko był autorem trzech podręczników: *Redakcja i opracowanie map ogólnogeograficznych* (1970), *Reprodukcja kartograficzna* (1973) i *Kartografia matematyczna* (1975).

Studia geograficzne były początkowo prowadzone systemem pięcioletnim, z podziałem na 6 specjalizacji, które wybierano po drugim roku studiów. W 1976 r. nastąpiła zmiana i wprowadzono system czteroletni. Od tego roku studia prowadzone były z podziałem na specjalności: nauczycielską i nienauczycielską. Program pierwszej obejmował dużą liczbę zajęć przygoto-

wujących do pełnienia zawodu nauczyciela. W ramach drugiej specjalności po dwóch latach wspólnych studiów wybierany był jeden z trzech kierunków: geografia fizyczna, geografia ekonomiczna i kartografia. Ukierunkowanie pracy zależało też od udziału w seminarium. SeminaRIA prowadzone były przy wszystkich zakładach istniejących w Instytucie. W latach 1969–1977 w Instytucie Geografii UW wykonano 634 prace magisterskie.

Kontakty zagraniczne Instytutu prowadzone były zwłaszcza w ramach umów międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, który w tym czasie, zgodnie z panującymi zasadami, nawiązywał kontakty z uniwersytetami stołecznymi. Współpraca geografów dotyczyła Uniwersytetu im. Łomonosowa w Moskwie, Uniwersytetu im. A. Humboldta w Berlinie i Uniwersytetu Karola w Pradze. Kontynuowane były polsko-czeskie seminaRIA geograficzne. Pracownicy Instytutu uczestniczyli w dwóch kongresach Międzynarodowej Unii Geograficznej w Montrealu i w Moskwie oraz w wielu innych kongresach i konferencjach za granicą. Podkreślić należy aktywność J. Kondrackiego jako członka Komisji Atlasów Narodowych i Regionalnych MUG oraz Z. Mikulskiego w ramach Międzynarodowego Programu Hydrologicznego UNESCO, a także L. Ratajskiego, który w latach 1972–1977 był wiceprzewodniczącym Międzynarodowej Asocjacji Kartograficznej. Okazją do kontaktów międzynarodowych były też zjazdy towarzystw geograficznych. Kilkunastu pracowników Instytutu wyjechało na staże zagraniczne. Dominowali wśród nich zatrudnieni w Zakładzie Geografii Regionalnej i Politycznej.

W 1977 r. samodzielny Instytut Geografii połączył się z Instytutem Afrykanistycznym z Wydziału Neofilologii i powstał pierwszy w Polsce wydział geograficzny o nazwie Wydział Geografii i Studiów Regionalnych.

GEOGRAFIA W STUDIUM AFRYKANISTYCZNYM

Instytut Afrykanistyczny, wcześniej Studium Afrykanistyczne, utworzone zostało w 1962 r. jako interdyscyplinarny ośrodek naukowy skupiający ekonomistów, historyków, geografów, socjologów, ekonomistów, językoznawców i przedstawicieli nauk politycznych. Studium spełniało rolę dydaktyczną, naukowo-badawczą i dokumentacyjno-informacyjną (Winid 1995).

Funkcje kierownika Studium do 1969 r. pełnił etiopista – prof. Stefan Strelcyn, a następnie geograf – prof. B. Winid. Studium dzieliło się na 5 pracowni: Problemów Ekonomicznych, Problemów Społeczno-Kulturowych, Problemów Geograficznych, Osadnictwa i Architektury Arabskiej oraz Planowania Regionalnego (ostatnia z wymienionych została utworzona w 1974 r.). W 1975 r. Studium przekształcone zostało w Instytut Afrykanistyczny i włączone do Wydziału Neofilologii. Zmianie uległa też struktura jednostki. Instytut składał się z następujących zakładów, pracowni i zespołów: Zakład Rozwoju Gospodarczego, Pracownia Problemów Społeczno-Kulturowych,

Pracownia Geografii, Pracownia Gospodarki Przestrzennej, Zespół Historii, Zespół Ekologii, Zespół Problemów Prawno-Politycznych, Zespół Przeobrażeń Agrarnych i Gospodarki Żywnościowej.

W ramach Studium i Instytutu działała również biblioteka i Ośrodek Informacji o Afryce. Do roku 1971 Ośrodek znajdował się w ramach Centralnego Instytutu Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej. W momencie przejścia do Studium dysponował księgozbiorem liczącym około 5000 woluminów. Księgozbiór ten został włączony do Biblioteki Studium, której zbiory w 1977 r. przekraczały 38 000 jednostek inwentarzowych. Ożywioną działalnością wykazywała się Sekcja Wydawnictw. Wydawane były dwie stałe serie „Africana Bulletin” i „Przegląd Informacji o Afryce”. Ukazywały się też informatory regionalne i problemowe, prace monograficzne i skrypty.

Liczba pracowników Studium/Instytutu stale rosła. Według B. Winida (1995) w 1970 r. w Studium zatrudnionych było 8 osób, natomiast w 1977 r. 86, w tym 6 profesorów i docentów, 8 adiunktów i 29 asystentów.

Działalność naukowa Studium była wielokierunkowa, mieściły się w niej również badania przemian społeczno-gospodarczych i zróżnicowania regionalnych warunków życia przy uwzględnieniu wpływu środowiska przyrodniczego, a zwłaszcza zasobów naturalnych, oraz analizy porównawcze planów regionalnych i prace z dziedziny geografii osadnictwa. Studium prowadziło też kurs szkolenia kandydatów do pracy w krajach rozwijających się.

WYDZIAŁ GEOGRAFII I STUDIÓW REGIONALNYCH

Wydział utworzony został 1 września 1977 r., jak wspomniano, przez połączenie Instytutu Geografii i Instytutu Afrykanistycznego. Składał się z trzech instytutów dzielących się na zakłady podporządkowane dyrekcji instytutu oraz kilku dalszych jednostek podporządkowanych bezpośrednio dziekanowi. Wydziałem kierował zespół dziekański (dziekan i trzech prodziekanów)⁵.

⁵ W ciągu 30 lat istnienia Wydziału były to następujące zespoły (Skoczek 2002 z uzupełnieniami):

1977–1981 – dziekan – prof. Z. Mikulski oraz pełniący funkcję prodziekanów: doc. W. Kusiński (sprawy ogólne), doc. S. Otok (sprawy studenckie), prof. B. Winid (badania naukowe i współpraca z zagranicą)

1981–1984 – dziekan – doc. B. Dumanowski oraz doc. W. Kusiński (sprawy osobowe), dr Maksymilian Skotnicki (współpraca z zagranicą), doc. W. Grygorenko (sprawy studenckie);

1984–1987 – dziekan doc. A. Richling i doc. A. Krzymowska-Kostrowicka (sprawy osobowe), doc. Stanisław Komorowski (współpraca z zagranicą), prof. W. Grygorenko (sprawy studenckie);

1987–1990 – dziekan – prof. A. Richling oraz doc. M. Stopa-Boryczka (sprawy osobowe), prof. S. Otok (współpraca z zagranicą), doc. F. Plit (sprawy studenckie);

1990–1993 – dziekan – prof. U. Soczyńska i prof. M. Stopa-Boryczka (sprawy osobowe), dr hab. F. Plit prof. UW (badania naukowe i współpraca z zagranicą), dr hab. A. Bonasewicz prof. UW (sprawy studenckie);

Struktura Wydziału w 1977 r. wraz z nazwiskami kierowników jednostek wyglądała następująco (porównaj Z. Mikulski 1995 i M. Skoczek 2002):

- I. Instytut Nauk Fizycznogeograficznych – prof. J. Kondracki
 1. Zakład Geografii Fizycznej Ogólnej i Regionalnej z Pracownią Metod Geoekologicznych – doc. A. Richling
 2. Zakład Geomorfologii – prof. C. Radłowska
 3. Zakład Klimatologii – doc. M. Stopa-Boryczka
 4. Zakład Hydrologii – prof. Z Mikulski
- II. Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Regionalnej – prof. Antoni Kukliński
 1. Zakład Geografii Ekonomicznej – doc. W. Kusiński
 2. Zakład Geografii Regionalnej – doc. Bolesław Dumanowski
 3. Zakład Geografii Społeczno-Politycznej – doc. Stanisław Otok
 4. Zakład Gospodarki Przestrzennej – prof. A. Kukliński
- III. Instytut Geografii Krajów Rozwijających się – doc. Zygmunt Pióro
 1. Zakład Badań Regionalnych i Porównawczych – doc. Z. Pióro
 2. Zakład Rozwoju Gospodarczego – doc. Zofia Dobrka
 3. Zakład Rozwoju Społecznego – doc. Zygmunt Komorowski
 4. Zakład Systemów Politycznych i Prawnych – p.o. dr Jan Milewski
- IV. Katedra Kartografii – prof. B. Winid
- V. Zakład Dydaktyki Geografii – kurator prof. J. Kondracki
- VI. Stacja Terenowa w Murzynowie – dr Witold Lenart

W latach 80. w strukturze tej dokonano się szereg zmian. Najważniejszą z nich było przekształcenie w 1985 r. Zakładu Gospodarki Przestrzennej w instytut o tej samej nazwie. Ze względu na szczupłość kadry Instytut nie dzielił się na zakłady. Także w 1985 r. dokonano zmiany nazwy Zakładu Dydaktyki

1993–1996 – dziekan – prof. A. Richling i dr hab. M. Skoczek prof. UW (sprawy osobowe), dr M. Skotnicki (sprawy finansowe, badania naukowe i współpraca z zagranicą), dr hab. A. Bonasewicz prof. UW (sprawy studenckie);

1996–1999 – dziekan – prof. A. Richling oraz dr hab. M. Skoczek prof. UW (sprawy osobowe), dr M. Skotnicki (sprawy finansowe, badania naukowe i współpraca z zagranicą), dr Krzysztof Olszewski (sprawy studenckie);

1999–2002 – dziekan – dr hab. M. Skoczek prof. UW i dr hab. A. Lisowski (sprawy osobowe i współpraca z zagranicą), dr A. Magnuszewski (finanse i badania naukowe), dr K. Olszewski (sprawy studenckie);

2002–2005 – dziekan prof. A. Richling i dr hab. M. Jędrusik (sprawy osobowe i współpraca z zagranicą), dr A. Magnuszewski (finanse i badania naukowe), dr Maria Korotaj-Kokoszczyńska (sprawy studenckie);

od 2005 r. – dziekan – prof. A. Richling i dr hab. M. Jędrusik (sprawy osobowe i współpraca z zagranicą), dr hab. Stefan Kałuski prof. UW (finanse i badania naukowe), dr M. Korotaj-Kokoszczyńska (sprawy studenckie).

Funkcję dyrektora administracyjnego pełnili: 1977 – 1981 – mgr Andrzej Korwin-Kossakowski, 1981–1997 – mgr Stanisława Biegajło, od 1997 – mgr Marta Piasecka.

Geografii istniejącego poza strukturą instytutową na Zakład Dydaktyki Geografii i Krajoznawstwa i pod kierownictwem doc. Alicji Krzymowskiej-Kostrowickiej włączono go do Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Regionalnej. W 1986 r. dokonana została drobna korekta nazwy tego Instytutu. W 1984 r. zmianie uległa nazwa Zakładu Geografii Fizycznej na Zakład Kompleksowej Geografii Fizycznej, a istniejąca w Zakładzie pracownia otrzymała nazwę Geochemii Krajobrazu. W rok później w Instytucie Nauk Fizycznogeograficznych utworzona została samodzielna Pracownia Sedymentologiczna, a jej kierownictwo objęła prof. Elżbieta Mycielska-Dowgiałło. W 1984 r. z nazwy Instytutu Geografii Krajoznawstwa usunięte zostało słowo „geografia”. W omawianym okresie nadano również stacji terenowej Wydziału nazwę Mazowieckiego Obserwatorium Geograficznego (1980 r.).

W 10 lat od momentu utworzenia Wydziału, w 1987 r., składał się on z następujących jednostek:

- I. Instytut Nauk Fizycznogeograficznych – prof. Urszula Soczyńska
 1. Zakład Kompleksowej Geografii Fizycznej z Pracownią Geochemii Krajobrazu – prof. A. Richling
 2. Zakład Geomorfologii – doc. Mirosław Bogacki
 3. Zakład Klimatologii – doc. M. Stopa-Boryczka
 4. Zakład Hydrologii – prof. Z. Mikulski
 5. Pracownia Sedymentologiczna – prof. E. Mycielska-Dowgiałło
- II. Instytut Geografii Społecznej, Ekonomicznej i Regionalnej – doc. W. Kusiński
 1. Zakład Geografii Ekonomicznej – doc. W. Kusiński
 2. Zakład Geografii Regionalnej – doc. B. Dumanowski
 3. Zakład Geografii Społecznej – prof. S. Otok
 4. Zakład Dydaktyki Geografii i Krajoznawstwa – doc. Alicja Krzymowska-Kostrowicka
- III. Instytut Krajoznawstwa – doc. J. Milewski
 1. Zakład Badań Regionalnych i Porównawczych – doc. Florian Plit
 2. Zakład Rozwoju Gospodarczego – prof. Z. Dobrka
 3. Zakład Rozwoju Społecznego – prof. Z. Komorowski
 4. Zakład Systemów Politycznych i Prawnych – doc. J. Milewski
- IV. Instytut Gospodarki Przestrzennej – prof. A. Kukliński
- V. Katedra Kartografii z Pracowniami Reprodukcyjnymi, Fotointerpretacji oraz Programowania i Maszyn Liczących – prof. W. Grygorenko
- VI. Mazowieckie Obserwatorium Geograficzne – dr W. Lenart

W kolejnym dziesięcioleciu wprowadzone zostały dalsze zmiany. W 1988 r. dokonał się podział Zakładu Badań Regionalnych i Porównaw-

czych na dwa zakłady: Badań Regionalnych Afryki i Azji kierowany przez prof. Floriana Plita i Badań Regionalnych Ameryki Łacińskiej kierowany przez doc. Andrzeja Dembicza, od 1991 r. przez dr hab. Marię Skoczek prof. UW, a od 2003 r. przez prof. Jerzego Makowskiego. W 1991 r. Instytut Gospodarki Przestrzennej odłączył się od Wydziału i przekształcił w Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego EUROREG. Pociągnęło to za sobą zmniejszenie stanu kadrowego Wydziału (ubyło 3 profesorów) oraz likwidację specjalizacji gospodarka przestrzenna (Skoczek 2002). W kolejnych latach odnotować należy jednak dalszy rozwój Wydziału. W 1991 r. utworzona została ogólnowydziałowa Pracownia Edukacji Komputerowej (kierownik dr Piotr Werner), a w 1993 r. powstał podporządkowany bezpośrednio dziekanowi Zakład Teledetekcji Środowiska (kierownik dr hab. Jan Olędzki). Wiązało się to ze zmianami w obrębie Katedry Kartografii. Likwidacji uległy dwie pracownie: Fotointerpretacji Geograficznej (przekształcona w Zakład Teledetekcji Środowiska) oraz Programowania i Maszyn Liczących. W miejsce drugiej z wymienionych, utworzono Pracownię Kartografii Komputerowej. W 1996 r. Zakład Kompleksowej Geografii Fizycznej zmienił nazwę na Zakład Geoekologii, a w 1998 r. utworzone zostało w tym Zakładzie Laboratorium Geoekologiczne.

W 1995 r. w związku z niekorzystną sytuacją kadrową rozwiązaniu uległ Zakład Geografii Społecznej, a Zakład Geografii Ekonomicznej przekształcony został w Zakład Geografii Społeczno-Ekonomicznej. Zakładem tym kierował prof. Andrzej Wieloński, a w 1997 r. zastąpił go dr hab. Andrzej Lisowski. Z podobnych przyczyn w 1997 r. połączone zostały zakłady Rozwoju Społecznego oraz Systemów Polityczno-Prawnych w Zakład Badań Politycznych, Prawnych i Społecznych pod kierunkiem prof. J. Milewskiego.

W efekcie opisanych zmian, w 1998 r., w 80 lat od utworzenia w Uniwersytecie Warszawskim pierwszej jednostki geograficznej i w 21 roku istnienia Wydziału jego struktura wyglądała następująco (Richling 1998):

- I. Instytut Nauk Fizycznogeograficznych – prof. M. Stopa-Boryczka
 1. Zakład Geoekologii łącznie z Pracownią Geochemii Krajobrazu i Laboratorium Geoekologicznym – prof. A. Richling
 2. Zakład Geomorfologii – dr hab. M. Bogacki prof. UW
 3. Zakład Klimatologii – prof. M. Stopa-Boryczka
 4. Zakład Hydrologii – prof. U. Soczyńska
 5. Pracownia Sedymentologiczna – prof. E. Mycielska-Dowgiałło
- II. Instytut Geografii Społecznej, Ekonomicznej i Regionalnej – prof. A. Kostrowicka
 1. Zakład Geografii Społeczno-Ekonomicznej – dr hab. A. Lisowski
 2. Zakład Geografii Regionalnej – dr hab. A. Bonasewicz prof. UW

3. Zakład Dydaktyki Geografii i Krajoznawstwa – prof. A. Kostrowicka
- III. Instytut Krajów Rozwijających się – dr hab. J. Milewski prof. UW
1. Zakład Badań Regionalnych Afryki i Azji – prof. F. Plit
 2. Zakład Badań Regionalnych Ameryki Łacińskiej – dr hab. M. Skoczek prof. UW
 3. Zakład Rozwoju Gospodarczego – dr hab. Urszula Żuławska
 4. Zakład Badań Politycznych, Prawnych i Społecznych – dr hab. J. Milewski prof. UW
- IV. Katedra Kartografii z pracowniami Kartografii Komputerowej i Reprodukcyjnej – dr hab. Jacek Paślawski prof. UW
- V. Zakład Teledetekcji Środowiska – dr hab. J. Olędzki
- VI. Pracownia Edukacji Komputerowej – dr Piotr Werner
- VII. Mazowieckie Obserwatorium Geograficzne – dr W. Lenart

W przedstawionej strukturze zachodziły już tylko drobne zmiany. W 2003 r. kuratorem Zakładu Dydaktyki i Krajoznawstwa został prof. F. Plit, w 2005 r. Zakład ten został przeniesiony do Instytutu Krajów Rozwijających się. Równocześnie nazwa Zakładu Badań Regionalnych Afryki i Azji rozszerzona została o dodatkowy człon i powstał Zakład Badań Regionalnych Azji, Afryki i Oceanii. Na początku 2006 r. kierownictwo tego Zakładu objął dr hab. M. Jędrusik prof. UW, a prof. F. Plit został powołany na kierownika Zakładu Dydaktyki Geografii i Krajoznawstwa.

W 2006 r. nastąpiła reorganizacja Wydziału. Jej celem było dostosowanie struktury do zmian zaistniałych wewnątrz Wydziału i do uwarunkowań zewnętrznych. Zmiany struktury stymulowały również względy dydaktyczne. Jej celem miało być również ułatwienie w prowadzeniu badań naukowych. Zakładano, że w dobie rozwoju i rosnącej popularności badań interdyscyplinarnych struktura Wydziału powinna sprzyjać nawiązywaniu współpracy i organizacji badań szeroko zakrojonych mieszczących się na styku problematyki przyrodniczej, społecznej i ekonomicznej. Reorganizacja miała wreszcie usunąć nielogiczności istniejącej wcześniej struktury.

Realizacja wymienionych założeń pociągnęła za sobą przede wszystkim zmiany w obrębie dwóch instytutów. W miejsce Instytutu Geografii Społecznej, Ekonomicznej i Regionalnej utworzony został Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej składający się z trzech nowo powołanych zakładów.

Instytut Krajów Rozwijających się zmienił nazwę na Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych. W jego składzie pojawił się nowy Zakład Badań nad Procesami Globalizacji, a także tu przeniesiony został Zakład Geografii Regionalnej. Wydzielenie dwóch pracowni w Zakładzie Problemów Rozwoju wiąże się z jego przeszłością. Zakład powstał bowiem, o czym była mowa, z połączenia dwóch niezależnych jednostek.

Jednostka zajmująca się dydaktyką geografii podniesiona została do rangi katedry i wydzielona ze struktury instytutu. Podobnie stało się w przypadku Zakładu Teledetekcji Środowiska, który przekształcony został w Katedrę Geoinformatyki i Teledetekcji.

Pierwszy instytut zmienił nazwę na Instytut Geografii Fizycznej, a samodzielna Pracownia Sedymentologiczna została połączona z Zakładem Geomorfologii.

Uznano również, że nazwa Mazowieckie Obserwatorium Geograficzne nie oddaje rzeczywistej funkcji placówki i zmienioną ją na Mazowiecki Ośrodek Geograficzny.

Przedstawiona poniżej zmieniona struktura weszła w życie 1 września 2006 roku.

- I. Instytut Geografii Fizycznej – dr hab. Artur Magnuszewski
 1. Zakład Geoekologii z Pracownią Geochemii Krajobrazu i Laboratorium Geoekologicznym – prof. A. Richling
 2. Zakład Geomorfologii – dr hab. Ewa Smolska
 3. Zakład Klimatologii – dr hab. Jerzy Boryczka prof. UW
 4. Zakład Hydrologii – prof. Małgorzata Gutry-Korycka
- II. Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej – prof. Andrzej Kowalczyk
 1. Zakład Geografii Miast i Organizacji Przestrzennej – prof. A. Lisowski
 2. Zakład Geografii Turyzmu i Rekreacji – prof. A. Kowalczyk
 3. Zakład Rozwoju i Polityki Lokalnej – dr hab. Paweł Swianiewicz prof. UW
- III. Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych – dr hab. Mirosława Czerny prof. UW
 1. Zakład Geografii Afryki, Azji i Oceanii – dr hab. Maciej Jędrusik prof. UW
 2. Zakład Geografii Ameryki Łacińskiej – prof. Jerzy Makowski
 3. Zakład Badań nad Procesami Globalizacji – dr hab. M. Czerny prof. UW
 4. Zakład Studiów nad Rozwojem – p.o. dr Anna Bąkiewicz
Pracownia Rozwoju Gospodarczego – dr hab. U. Żuławska prof. UW
Pracownia Problemów Politycznych – dr hab. J. Milewski prof. UW
 5. Zakład Geografii Regionalnej – prof. Ewelina Kantowicz
- IV. Katedra Geoinformatyki i Teledetekcji – prof. J. Olędzki
- V. Katedra Kartografii – dr hab. J. Paślowski prof. UW
- VI. Katedra Dydaktyki Geografii i Krajoznawstwa – prof. J. Plit
- VII. Pracownia Edukacji Komputerowej – dr hab. P. Werner
- VIII. Mazowiecki Ośrodek Geograficzny – dr W. Lenart

Biblioteka Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych jest największą pod względem zasobów biblioteką wydziałową na Uniwersytecie Warszawskim. Jej początek wiązać trzeba ze skromnymi zbiorami przedwojennego Zakładu Geograficznego, w części odziedziczonymi po Gabinetzie Geografii Fizycznej Uniwersytetu Ciesarskiego. Biblioteka Zakładu powiększała się głównie drogą wymiany i darowizn. W 1939 r. liczyła 6618 woluminów książek i czasopism, 8276 arkuszy map i kilkadziesiąt atlasów (porównaj B. Lipska 1995). W Zakładzie znajdowały się również zbiory biblioteczne Polskiego Towarzystwa Geograficznego (około 6000 wol. w 1939 roku).

Zbiory te w dużej części uległy zniszczeniu i rozproszeniu w czasie wojny, chociaż część księgozbiorów była ukryta w mieszkaniach pracowników Zakładu, a część wywieziona do Poznania powróciła po wojnie do Warszawy. Całkowitemu zniszczeniu uległ natomiast księgozbiór Zakładu Antropogeografii.

Biblioteka Instytutu Geograficznego rozpoczęła działalność w 1950 r. Składały się na nią odbudowane zbiory Zakładu Geograficznego (6318 wol.) i 9750 arkuszy map oraz zbiory Zakładu Antropogeografii uzyskane dzięki hojności ofiarodawców (ponad 3000 wol. książek i czasopism oraz około 200 arkuszy map). W Pałacu Uruskich-Czetwertyńskich mieściła się również biblioteka PTG. W 1953 r. jej zbiory (ponad 18 000 wol. książek i czasopism, około 8000 map i 331 atlasów) zostały przejęte przez Instytut Geografii PAN. W 1954 r. Biblioteka Instytutu Geograficznego UW liczyła 63 160 jednostek, a Biblioteka Instytutu Geografii PAN około 36 000. Obie biblioteki zachowywały odrębność, ale ze zrozumiałych względów blisko współpracowały.

Podstawowym źródłem nabytków Biblioteki IG UW była szeroko rozwinięta wymiana. W okresie 1953–1963 Biblioteka podwoiła liczbę książek, czasopism i atlasów, a liczbę map zwiększyła czterokrotnie (Lipska 1995). Należy jednak zauważyć, że przyrost zbiorów Biblioteki IG PAN był znacznie większy. Wzrost rozwoju biblioteki hamował niedostatek powierzchni magazynowej. Mimo to, w końcu 1971 r. liczba książek i czasopism w obu bibliotekach przekroczyła 170 000 wol.

W 1977 r. po utworzeniu Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych w jego ramach znalazła się biblioteka Studium Afrykanistycznego oraz Ośrodek Informacji i Dokumentacji o Krajach Rozwijających się (około 75 000 woluminów). Dwie biblioteki działały początkowo niezależnie. Ich połączenie nastąpiło w 1992 r. Powstała w ten sposób Biblioteka i Ośrodek Informacji Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych. Kierownikiem został mgr Władysław Żakowski, któremu podporządkowane były również wydawnictwa Wydziału.

W 1979 r. powołana została Centralna Biblioteka Geografii i Ochrony Środowiska. Składała się ona z połączonych bibliotek Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych i Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN. Na początku lat 90. jej zbiory liczyły około 450 000 jednostek.

W 1997 r., po przejściu Instytutu PAN na ulicę Twardą nastąpił podział bibliotek. Status biblioteki centralnej zachowała jednostka PAN. Jej zbiory liczyły wówczas około 300 000 książek, czasopism i map (Skoczek 2002).

Zbiory Biblioteki Wydziałowej systematycznie rosły, zarówno drogą wymiany, jak i zakupów. W 1998 r. liczba jednostek inwentarzowych ogółem (wydawnictwa zwarte, czasopisma i materiały kartograficzne) wynosiła 266 645, w 2001 r. – 283 553, w 2004 r. – 297 267, a w 2006 r. – 304 540.

Liczba korzystających ze zbiorów bibliotecznych zmieniała się z roku na rok, ale zawsze przekraczała, często znacznie 20 000, a w 2003 r. nawet 30 000.

Przez cały czas istnienia Wydziału znaczną aktywność wykazywały **Wydawnictwa** formalnie związane z Biblioteką. Ukazująca się w latach 1964 – 1979 seria „Prace i Studia Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego” po utworzeniu Wydziału zmieniła nazwę na „Prace i Studia Geograficzne”. Publikowane tomy są w większości profilowane i przedstawiają dorobek poszczególnych kierunków badawczych uprawianych na Wydziale. W 1984 r. uruchomiona została obcojęzyczna seria „Miscellanea Geographica”. Kolejne tomy ukazują się regularnie co dwa lata i dedykowane są kongresom i konferencjom regionalnym Międzynarodowej Unii Geograficznej. Przedstawiają one najnowsze osiągnięcia pracowników Wydziału i stanowią jego swoistą kartę wizytową.

Wydział kontynuuje również serie uruchomione w Instytucie Afrykanistycznym. Należy do nich „Africana Bulletin” (w języku angielskim i francuskim) oraz częściowo obcojęzyczna „Afryka, Azja, Ameryka Łacińska” stanowiąca przedłużenie ukazującego się do 1979 r. „Przeglądu Informacji o Afryce”.

W 1984 r. powstała nowa seria w języku hiszpańskim „Actas Latinoamericanas de Varsovia”. Efektem seminariów poświęconych problematyce krajów rozwijających się była seria „Dialogi o Trzecim Świecie” (6 tomów w latach 1984–1990). Instytut Krajów Rozwijających się rozpowszechniał wyniki prowadzonych badań w serii „Working Papers” publikowanej od 1991 r. Kontynuowana była też wcześniej wspomniana seria „Atlas współzależności parametrów meteorologicznych i geograficznych w Polsce”. W 2004 r. powstała seria „Asia and Pacific Studies”.

W latach 1986–1991 pod szyldem Wydziału ukazywał się biuletyn CPPB 09.08 *Rozwój regionalny – rozwój lokalny – samorząd terytorialny*.

Ponadto Wydawnictwa Wydziałowe publikują monografie naukowe, skrypty i podręczniki oraz różnego rodzaju informatory. W latach 1997–2002 siłami Wydziału wydano 74 podręczniki i książki o charakterze naukowym oraz 18 informatorów (Skoczek 2002), a od 2002 r. do połowy 2007 r. 23 książki i 15 informatorów. Oznacza to, że w Wydawnictwach WGiSR poza wydawnictwami seryjnymi opublikowano w sumie 130 pozycji.

Fot. 9. Gmach Wydziału Geologii – fot. Z. Szewczyk

Wydział mieścił się nadal w Pałacu Uruskich-Czetwertyńskich razem z Instytutem Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, który dopiero w styczniu 1997 r. przeprowadził się do nowej siedziby przy ulicy Twardej 51/55. Dało to możliwość pewnej poprawy warunków pracy części osób zatrudnionych na Wydziale. Instytut Krajów Rozwijających się usytuowany był w budynku Wydziału Geologii na ul. Żwirki i Wigury 93 (fot. 9), a w 1988 r. został przeniesiony na ul. Karową 20 (fot. 10), w pobliże Krakowskiego Przedmieścia. Posunięcie to ułatwiło funkcjonowanie Wydziału i przyczyniło się do nasilenia współpracy Instytutu z pozostałymi jednostkami.

Liczba osób zatrudnionych na Wydziale utrzymywała się początkowo na zbliżonym poziomie, a potem wyraźnie się obniżyła.

W 1977 r. według Z. Mikulskiego (1995) zatrudnionych było 7 profesorów, w tym 1 zwyczajny, 13 docentów, 36 adiunktów, 11 wykładowców, 43 asystentów, 1 pracownik naukowo-badawczy, 2 pracowników kontraktowych, 19 bibliotekarzy i 4 pracowników wydawnictw, 42 pracowników inżyniersko-technicznych, 14 pracowników administracyjnych i 16 obsługi. W sumie w Instytucie pracowały 202 osoby, w tym 110 prowadzących zajęcia dydaktyczne. W wymienionej liczbie 11 osób zatrudnionych było na części etatu. Dodatkowo 10 osób przebywało na urloпах bezpłatnych.

W 1987 r. liczba nauczycieli akademickich wynosiła 110, czyli była dokładnie taka sama jak w momencie utworzenia Wydziału (w roku tym ob-

Fot. 10. Karowa 20 – fot. Z. Szewczyk

sadzone było 10,5 etatu profesora, 16 – docenta, 49 – adiunkta, 25 asystenta i starszego asystenta i 10,5 wykładowcy) (Richling 1995).

W 1998 r. na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych zatrudnionych było 187 osób, w tym 109 nauczycieli akademickich. W grupie tej znajdowało się 35 profesorów (11 tytularnych) i doktorów habilitowanych (Richling 1998).

W 2006 r. zatrudnienie wynosiło ogółem 165 osób, w tym nauczyciele – 99 i nie nauczyciele 66. W grupie nauczycieli znajdowało się 13 profesorów tytularnych, 10 doktorów habilitowanych profesorów UW, 6 doktorów habilitowanych zatrudnionych na stanowiskach adiunktów, 48 adiunktów ze stopniem doktora, 14 starszych wykładowców, 4 wykładowców i 4 asystentów. Ponadto zatrudnionych było 23 pracowników naukowo-technicznych i inżynierjno-technicznych, 1 pracownik redakcji, 16 pracowników biblioteki, 15 – administracji i 11 – obsługi. Należy jednak zauważyć, że liczba obsadzonych etatów była niższa o 10, co wiązało się z zatrudnieniem na części etatu przede wszystkim profesorów i pracowników inżynierjno-technicznych.

Jak wynika z powyższych danych w latach osiemdziesiątych liczba osób zatrudnionych na Wydziale nie ulegała większym zmianom, chociaż zmieniała się struktura zatrudnienia. Wzrosła liczba adiunktów i profesorów. W latach 1977–1989 tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskało 9 docentów, a profesora zwyczajnego – 3 profesorów nadzwyczajnych (Skoczek 2002).

W latach dziewięćdziesiątych zaznaczył się natomiast konsekwentny spadek zatrudnienia. Przynajmniej w części wiązał się on z nowymi zasadami finansowania szkolnictwa wyższego i rosnącej samodzielności Wydziału. Od roku akademickiego 1995/1996 zaniechano zatrudniania asystentów, jako że nie uczestniczyli oni w algorytmicznym podziale dotacji budżetowej. Zajęcia prowadzone przez asystentów przejęli słuchacze Studium Doktoranckiego. Wydział prowadził politykę zatrudniania absolwentów studiów doktoranckich, zwłaszcza tych którzy w terminie kończyli swe prace. Od 1990 r., czyli od momentu wejścia w życie znowelizowanej ustawy o tytule naukowym i stopniach naukowych Rada Wydziału przeprowadziła postępowania w sprawie nadania tytułu naukowego profesora 13 doktorom habilitowanym, w tym 11 pracowników Wydziału.

Spadek zatrudnienia miał miejsce pomimo wzrostu obciążeń dydaktycznych, związanych między innymi z uruchomieniem drugiego kierunku studiów. W związku z niedostatkiem środków finansowych coraz więcej zajęć dydaktycznych zlecano pracownikom zatrudnionym poza Uniwersytetem Warszawskim lub realizowano w ramach opłacanych przez Wydział nadgodzin. W podobny sposób rozwiązywano wzrost obciążeń nie nauczycieli związany z przenoszeniem na poziom Wydziału dodatkowych obowiązków administracyjnych i finansowych. Dodatkowe zadania pracowników tej grupy honorowane były poprzez dodatki do pensji wypłacane ze środków zarobionych przez Wydział. Należy w tym miejscu zauważyć, że Wydział zatrudnia 16 pracowników Biblioteki świadczącej usługi nie tylko dla własnych pracowników i studentów.

Kształcenie kadry. W ciągu 30 lat Rada Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych przeprowadziła 46 przewodów habilitacyjnych, w tym 31 w stosunku do pracowników Wydziału⁶. Rada Wydziału nadała także stopień naukowy doktora nauk o Ziemi w zakresie geografii 147 osobom, w tym 85 pracownikom Wydziału i absolwentom studiów doktoranckich⁷. Od 2003 r. obrony prac doktorskich prowadzone są przed powołanymi przez Radę Wydziału komisjami. Pierwsza z nich zajmuje się sprawami z dziedziny geografii fizycznej, druga z dziedziny geografii społeczno-ekonomicznej. Rola Rady Wydziału polega na wskazaniu odpowiedniej komisji i przeprowadzeniu procedury nadania stopnia.

W roku akademickim 1989/90 reaktywowano **Studium Doktoranckie** istniejące wcześniej w Instytucie Geografii. Kierownictwo Studium objęła doc. E. Kantowicz, w 1993 r. na stanowisko to powołana została prof. M. Gutry-Korycka, a w 2003 r. zastąpił ją prof. A. Lisowski. Powołana została również

⁶ Od 1962 do końca 2007 r. w obu Instytutach i na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych przeprowadzono 62 zakończone przewody habilitacyjne.

⁷ Od 1924 do końca 2007 r. stopień doktora w zakresie geografii uzyskały w Uniwersytecie Warszawskim 243 osoby.

Rada Studium Doktoranckiego. Na 4-letnie studia przyjmowane jest po kilka osób rocznie. Przeważają absolwenci kierunków prowadzonych na Wydziale (60–70%) ale przyjmowani są również reprezentanci kierunków pokrewnych. Stosunkowo licznie reprezentowani są absolwenci Międzywydziałowych Studiów Ochrony Środowiska. Studenci Studiów Doktoranckich otrzymują stypendia i są zobowiązani do prowadzenia zajęć dydaktycznych w niewielkim wymiarze. Od 2003 r. uruchomione zostały zaoczne (płatne) studia doktoranckie. W 2007 r. systemem stacjonarnym studiowało 34 doktorantów, a zaocznym 13. Zwraca uwagę wysoki odsetek kończących studia. Przykładowo, w grupie 43 osób, które rozpoczęły studia w okresie 1994–2007 do stycznia 2007 r. ukończyło je (uzyskało stopień doktora) 29 czyli 67%. Aż 25 spośród nich zostało zatrudnionych na Wydziale.

Kształcenie studentów. W 1992 r. z inicjatywy Wydziału utworzone zostały na Uniwersytecie Warszawskim Międzywydziałowe Studia Ochrony Środowiska. Prowadzone są przez siedem wydziałów: Biologii, Chemii, Fizyki, Geografii i Studiów Regionalnych, Geologii, Nauk Ekonomicznych, Prawa i Administracji. Kierownictwo od początku sprawuje pracownik Wydziału prof. Ewelina Kantowicz, a udział WGiSR w dydaktyce ustępuje tylko Wydziałowi Biologii. Warto też podkreślić, że w ostatnich latach największa liczba prac magisterskich MSOŚ dotyczy tematyki geograficznej i prowadzona jest na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych.

Wydział uczestniczył też aktywnie w powołaniu Uniwersyteckiego Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym. Centrum utworzone zostało w 1989 r. a jego Rada Naukowa sprawuje nadzór merytoryczny nad Międzywydziałowymi Studiami Ochrony Środowiska. Wydział uczestniczy też w prowadzeniu Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Matematyczno-Przyrodniczych i Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych.

Wspomnieć trzeba również o inicjatywie utworzenia Centrum Studiów Latinoamerykańskich. Powstało ono w 1988 r. przy mocnym poparciu WGiSR. Kierownictwo objął zatrudniony na Wydziale prof. Andrzej Dembicz główny inicjator przedsięwzięcia.

W momencie powołania Wydziału studia geograficzne prowadzone były systemem czteroletnim. Do systemu pięcioletniego powrócono w początku lat 80. Były to studia dzienne i zaoczne. W roku 1984/1985 studiowało odpowiednio 364 i 107 osób. Na studiach dziennych studenci kształcili się w 4 specjalnościach: geografia fizyczna, geografia ekonomiczna, geografia regionalna i kartografia. W ramach geografii fizycznej i ekonomicznej istniała dalsza specjalizacja. Na studiach zaocznych istniały trzy specjalności nie dzielące się na specjalizacje: geografia fizyczna, geografia ekonomiczna i geografia regionalna.

Działy też jednoroczne studia podyplomowe dla nauczycieli geografii oraz podyplomowe Studium Wiedzy o Krajach Rozwijających się stanowiące kontynuację studiów prowadzonych w Instytucie Afrykanistycznym.

W roku 1990/1991 liczba studentów studiów dziennych wynosiła 458, zaocznych 180, studiów podyplomowych łącznie 74, w tym 63 Studium Wiedzy o Krajach Rozwijających się, a tylko 11 studia podyplomowe dla nauczycieli geografii. Proporcje te ulegały zmianom i przykładowo, w dwa lata później z pierwszym z wymienionych kierunków studiów podyplomowych związane było tylko 14 osób, a ze studiami nauczycielskimi 55 osób (Soczyńska 1995).

W roku 1999/2000 utworzone zostało trzysemestralne Studium Wiedzy o Przyrodzie. W tym samym roku uruchomione zostały dwuletnie zaoczne uzupełniające studia magisterskie z geografii fizycznej ukierunkowane na ochronę środowiska i z geografii ekonomicznej ukierunkowane na geografie turystyki. Były one przeznaczone dla absolwentów studiów licencjackich innych kierunków studiów.

W roku 2000/2001 wprowadzono system dwustopniowy na studiach dziennych i wieczorowych – 3-letnie studia zawodowe licencjackie i 2-letnie uzupełniające studia magisterskie oraz uruchomiono w tym systemie studia wieczorowe.

Liczba studentów szybko rosła. Był to efekt zróżnicowania oferty dydaktycznej oraz rozszerzenia limitów przyjęć. W roku 1996/1997 na Wydziale studiowało 829 osób, a w 2000/2001 – 1341 (Skoczek 2002).

W roku 2004/2005 uruchomiony został drugi kierunek studiów – gospodarka przestrzenna. Na kierunku tym utworzono:

- trzyletnie dzienne studia zawodowe – licencjackie,
- trzyletnie zaoczne studia zawodowe – licencjackie,
- dwuletnie magisterskie studia uzupełniające dzienne, a od 2005 r. – zaoczne.

W roku 2006/2007 na Wydziale prowadzone były studia geograficzne i z gospodarki przestrzennej, w obu przypadkach na poziomie licencjackim i magisterskim oraz w systemie stacjonarnym i niestacjonarnym. Pierwsze dyplomy licencjackie na kierunku geografia wydano w 2003 r., a na kierunku gospodarka przestrzenna w 2007 r.

Na studiach magisterskich, na kierunku geografia istnieje 6 specjalności: geografia fizyczna (ze specjalizacjami: geoekologia i kształtowanie krajobrazu, geomorfologia z elementami sedymentologii, hydrologia i gospodarka wodna, klimatologia i ochrona atmosfery), geografia ekonomiczna (ze specjalizacjami: geografia społeczno-ekonomiczna, geografia turystyki, geografia krajów rozwijających się), geografia regionalna, kartografia, geoinformatyka (teledetekcja) oraz dydaktyka geografii.

Na kierunku gospodarka przestrzenna w 2004 roku wprowadzono 2 specjalności: „Gospodarka przestrzenna krajów rozwijających się w dobie globa-

lizacji” i „Rozwój regionalny i gospodarka przestrzenna w Unii Europejskiej”. Specjalności te od roku 2006 uległy zmianie i obecnie pierwsza z nich nosi nazwę „Gospodarka przestrzenna w dobie globalizacji”, a druga „Planowanie strategiczne rozwoju regionalnego i lokalnego”.

Studenci obu kierunków mieli możliwość poszerzenia wiedzy na rocznym kursie „Przyrodniczy potencjał przestrzeni”.

Liczba studentów w roku 2006/2007 wyglądała następująco:

- stacjonarne studia licencjackie – geografia 275
- stacjonarne studia licencjackie – gospodarka przestrzenna 169
- wieczorowe studia licencjackie – geografia 97
- zaoczne studia licencjackie – gospodarka przestrzenna 97
- stacjonarne studia magisterskie – geografia 298
- stacjonarne studia magisterskie – gospodarka przestrzenna 88
- zaoczne studia magisterskie – geografia 80
- zaoczne studia magisterskie – gospodarka przestrzenna 39

Razem 1143

Obok istniejących studiów podyplomowych w 2005 r. uruchomiono dodatkowo studia w zakresie geografii, technik informacyjno-komputerowych i języka obcego, a w 2006 r. studia „Rozwój w dobie globalizacji”.

Na studiach podyplomowych w roku 2006/2007 studiowała następująca liczba osób:

- studia dla nauczycieli geografii – 84
- „Wiedzy o przyrodzie dla nauczycieli” – 29
- „Wiedzy o krajach rozwijających się” – 36
- studia w zakresie geografii, technik inf.-komp. i jęz. obcego – 34
- „Rozwój w dobie globalizacji” – 30

Razem 213

Ogólna liczba studiujących w roku 2006/2007 wynosiła zatem 1356. Jak widać, uruchomienie nowego kierunku studiów i zwiększenie ilości studiów podyplomowych pozwoliło na utrzymanie wcześniejszej liczby studentów, ale nie przyczyniło się do jej wzrostu. Wpłynął na to głównie spadek zainteresowania studiami płatnymi i zmniejszenie liczby kandydatów na studia.

W okresie istnienia Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych (od 1.IX. 1977 do końca 2007 r.) wydano ogółem 3214 dyplomów magisterskich⁸, w tym absolwentom stacjonarnych studiów geograficznych – 2114,

⁸ W okresie 1945–2007 w Uniwersytecie Warszawskim wydano 4573 dyplomy ukończenia studiów magisterskich w zakresie geografii i 30 dyplomów ukończenia studiów magisterskich w zakresie gospodarki przestrzennej. Do tego doliczyć trzeba przynajmniej 48 dyplomów ukończenia studiów geograficznych w okresie 1918–1939, w tym 7 dyplomów doktorskich, 25 magisterskich i nie mniej niż 16 nauczycielskich.

absolwentom niestacjonarnych studiów geograficznych – 1008, studentom Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Matematyczno-Przyrodniczych – 62 i absolwentom studiów z gospodarki przestrzennej – 30.

W 2002 r. Wydział otrzymał certyfikat jakości kształcenia Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej, a w 2003 r. Państwowej Komisji Akredytacyjnej.

Na podkreślenie zasługuje tradycyjnie duża aktywność **Koła Naukowego Studentów Geografii**. Powstało ono, jak pisze J. Kondracki (1995), w 1922 r., chociaż faktycznie wcześniej, bo od 1920 działało jako sekcja Koła Przyrodników. Pierwszą publikacją Koła było *Jeziorko Czerniakowskie* autorstwa R. Gumińskiego, M. Jasińskiej i R. Kobendzy, wydane w serii „Prac Wykonanych w Zakładzie Geograficznym UW” w 1925 r.

Koło reaktywowało swoją działalność bezpośrednio po wojnie. W 1947 r. Senat UW zalegalizował działalność Koła i zatwierdził jego statut. Celem działalności KNSG jest, rozwijanie wśród studentów zainteresowań naukowo-badawczych, integracja środowiska studenckiego, popularyzacja krajoznawstwa i turystyki (Kałuski 2002).

Kolejne nasilenie działalności Koła wiązało się z utworzeniem Instytutu Geograficznego w latach 50. Koło organizowało wycieczki i spotkania połączone z prelekcjami, a także różnego rodzaju kursy i obozy. Członkowie Koła wykonywali też pomiary batymetryczne jezior mazurskich i kilku jezior w okolicach Warszawy. Działania KNSG miały często charakter wyraźnie naukowy. W latach 80. i 90. najbardziej popularną formą aktywności Koła stały się wyprawy, często w tereny odległe i trudno dostępne. S. Kałuski (2002) wspomina o wyprawach na Spitsbergen, Ziemię Ognistą, do Afryki Zachodniej, na Kameczatkę, w australijskie Góry Błękitne i na Alaskę, a także o badaniach prowadzonych przez studentów w Rodopach Zachodnich w 1982 r. i na pograniczu Zairu i Ugandy w 1987 r. Efektem niektórych wypraw były opracowania książkowe. Organizowane są również konkursy fotograficzne i wyjazdy integracyjne dla studentów I roku. Przez kilka lat KNSG wydawało bogato ilustrowaną „Geozetę”. Od 20 lat jesienią odbywają się sesje naukowe prezentujące osiągnięcia Koła.

W odniesieniu do najnowszej historii Koła M. Skoczek (2002) pisze, że w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia z inicjatywy członków Koła Naukowego Studentów Geografii powstało Europejskie Stowarzyszenie Studentów Geografii i Młodych Geografów (EGEA). Zjazd założycielski odbył się w Zaborowie pod Warszawą w 1989 r. W latach dziewięćdziesiątych, również z inicjatywy Koła, powstało stowarzyszenie młodych absolwentów Wydziału PANGEA.

W przeszłości opiekunowie Koła zmieniali się często, natomiast w latach istnienia Wydziału Kołem przez rok opiekował się dr K. Olszewski, od 1978 do 1987 dr Andrzej Musiał, a potem przez 20 lat dr hab. S. Kałuski.

Z inicjatywy studentów od 2003 r. obchodzone są w końcu roku akademickiego, w maju lub czerwcu, dni Wydziału. Obejmują one studencką sesję naukową, uroczyste pożegnanie absolwentów połączone z wręczeniem listów absolutoryjnych i bal geografa. Z uroczystością tą związana jest ostatnio również ceremonia wręczenia Medalu Jerzego Kondrackiego.

Badania naukowe. W ciągu 30 lat na Wydziale prowadzone były zróżnicowane badania naukowe. Ich specyfika, przynajmniej w części wiąże się z faktem zatrudnienia na Wydziale specjalistów reprezentujących nie tylko nauki geograficzne. Sytuacja ta sprzyja podejmowaniu interdyscyplinarnych studiów regionalnych, co wyróżnia WGiSR w stosunku do innych jednostek geograficznych w naszym kraju.

W początkowym okresie prowadzone na Wydziale badania dotyczyły przede wszystkim (Richling 1995):

- struktury i dynamiki zmian środowiska przyrodniczego,
- antropogenicznych zmian środowiska przyrodniczego i wpływu przyrody na działalność człowieka,
- przestrzennego zróżnicowania sytuacji społecznych,
- tematu „Rozwój regionalny – rozwój lokalny – samorząd terytorialny”,
- społeczno-środowiskowych uwarunkowań rozwoju krajów Trzeciego Świata,
- wykorzystania technik fotointerpretacyjnych i teledetekcyjnych w badaniach geograficznych,
- metodyki nauczania geografii.

W latach 80. i 90. Wydział uczestniczył w realizacji centralnych i resortowych programów badawczych. Przykładowo: w roku 1987 pracownicy WGiSR brali udział w badaniach związanych z 8 centralnymi i 3 resortowymi programami, a w 1990 z 14 centralnymi i 4 resortowymi. Na uwagę zasługuje fakt ulokowania na Wydziale koordynacji pierwszego stopnia tematu CPBP 09.08 „Rozwój regionalny – rozwój lokalny – samorząd terytorialny”. Kierownictwo sprawował prof. dr hab. A. Kukliński, a wyniki badań zostały opublikowane w kilkudziesięciu tomach serii o tytule zbieżnym z nazwą tematu.

W połowie lat 90., po zmianie systemu finansowania nauki, badania prowadzone w ramach tzw. działalności statutowej (Skoczek 2002) koncentrowały się na:

- naturalnych i antropogenicznych zmianach środowiska przyrodniczego,
- przeobrażeniach przestrzennych struktur społeczno-gospodarczych w Polsce i innych krajach Europy,
- przemianach środowiskowych i społeczno-gospodarczych w krajach Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej,
- metodyce i metodologii badań geograficznych.

Obok wymienionych prowadzone były, finansowane z osobnego źródła, tzw. badania własne, w tym prace doktorskie i habilitacyjne oraz tematy finansowane bezpośrednio przez Komitet Badań Naukowych, a później przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Pierwsze tematy finansowane w ten sposób pojawiły się na Wydziale w początku lat 90. Liczba grantów i wysokości przyznanych sum zmieniały się w poszczególnych latach. Przykładowo w latach 1991–2001 tylko Instytut Nauk Fizycznogeograficznych realizował 15 grantów i otrzymał 3 granty aparaturowe, natomiast w okresie 2001–2007 pracownicy całego Wydziału prowadzili badania w ramach 23 grantów. Wydział otrzymał również 3 granty na zakup aparatury i na inwestycje.

Stosunkowo duży udział w badaniach Wydziału stanowiły tematy zespołowe. Było to skutkiem upowszechnienia się kierunku krajobrazowego w geografii fizycznej oraz, jak wspomniano, wynikało z rozwoju badań regionalnych prowadzonych głównie w Instytucie Krajów Rozwijających się. Badania zespołowe wiązały się też z udziałem w tematach finansowanych z zagranicy i realizowanych w ramach programów centralnych i resortowych oraz grantów krajowych.

Według M. Skoczek (2002) geograficzny ośrodek na Uniwersytecie Warszawskim wyróżniał się w kraju badaniami w dziedzinie:

- ekologii krajobrazu,
- modelowania procesów hydrologicznych,
- współczesnych procesów morfodynamicznych w różnych typach środowiska przyrodniczego (m.in. pustynnym i peryglacjalnym),
- historii myśli geograficznej w odniesieniu do geografii człowieka,
- relacji „człowiek – środowisko” w różnych obszarach świata,
- studiów porównawczych nad czynnikami rozwoju w różnych obszarach świata, zwłaszcza w Ameryce Łacińskiej, Afryce i Azji,
- metodologii i metodyki kartografii tematycznej, zastosowania teledetekcji w studiach nad antropogenicznymi zmianami środowiska przyrodniczego.

O publikacjach wspomniano wcześniej przy okazji omawiania Wydawnictw. Były to jednak tylko prace publikowane na WGiSR. Całkowity dorobek publikacyjny pracowników Wydziału to kilkaset pozycji w roku. Przykładowo w roku 2006 zostało opublikowanych 431 prac. Zwraca uwagę duży udział publikacji obcojęzycznych, a także znaczna liczba podręczników akademickich (wykaz podręczników i ważniejszych monografii opublikowanych przez pracowników Wydziału w latach 1977–2007, w załączniku 1).

Głównie kierunki badań poszczególnych jednostek Wydziału przedstawiają się następująco:

- **Badania Instytutu Geografii Fizycznej** dotyczą struktury i dynamiki zmian środowiska przyrodniczego. Prowadzone są w aspekcie geomorfologicznym (badania współczesnych przemian rzeźby powierzchni terenu w różnych krajobrazach i współczesnej morfogenezy ze szczególnym uwzględnieniem

wpływu procesów endogenicznych i tektoniki, z wykorzystaniem metod sedymentologicznych), w aspekcie hydrologiczno-klimatycznym (modelowanie procesów hydrologicznych, ocena opadów i odpływów maksymalnych w zlewni, wpływ działalności antropogenicznej na zmiany procesów hydrologicznych, wpływ globalnych zmian klimatu na obieg wody, naturalne i antropogeniczne zmiany klimatu, wpływ czynników geograficznych na klimat, deformacja elementów klimatu pod wpływem zabudowy miejskiej, rola cyrkulacji atmosferycznej w kształtowaniu klimatu), oraz w aspekcie geoekologicznym (delimitacja i klasyfikacja naturalnych jednostek przestrzennych, analiza zależności elementów systemu przyrodniczego, regionalizacja fizycznogeograficzna, ocen potencjału systemów przyrodniczych i planowanie krajobrazu).

- W **Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej** prowadzone są badania, głównie w skali regionalnej i globalnej, struktur społeczno-ekonomicznych w okresie transformacji w Polsce i w innych krajach europejskich. Badania obejmują: przemiany struktury przestrzennej miast, procesy suburbanizacji, strukturę usług i przemysłu, zarządzanie obszarami metropolitalnymi, mechanizmy polityki lokalnej i regionalnej, czynniki determinujące rozwój ekonomiczny, uwarunkowania i konsekwencje rozwoju turystyki i rekreacji, kształtowanie zagospodarowania turystycznego.
- W **Instytucie Studiów Regionalnych i Globalnych** prowadzi się badania nad współczesnymi przemianami społeczno-ekonomicznymi w perspektywie globalnej oraz nad społeczno-środowiskowymi uwarunkowaniami przemian w krajach Ameryki Łacińskiej, Afryki i Azji, a przede wszystkim nad czynnikami i barierami rozwoju ze szczególnym uwzględnieniem terenów rolniczych, konfliktami etnicznymi, procesami pustynnienia, rolą turystyki w rozwoju lokalnym, migracjami zarobkowymi. Badania dotyczą również struktury funkcjonalnej miast i wybranych regionów, planowania i rozwoju regionalnego, a także relacji „człowiek-środowisko” w różnych regionach świata.
- Przedmiotem zainteresowań badawczych **Katedry Dydaktyki Geografii i Krajoznawstwa** jest nauczanie geografii (standardy kształcenia, metody kształcenia w tym metody przekazu i percepcji wiedzy geograficznej, ewaluacja programów, minima programowe, metodyka szkolnych badań terenowych) oraz struktura i wykorzystanie krajobrazów kulturowych.
- **Katedra Kartografii** w swych pracach badawczych koncentruje się na problematyce kartograficznych metod prezentacji oraz wykorzystania map w badaniach geograficznych. Katedra rozwija również nurt kartografii komputerowej i prowadzi prace w dziedzinie teorii kartografii, historii kartografii, systemów informacji geograficznej oraz zajmuje się kartografią w środkach masowego przekazu.

- Badania prowadzone w **Katedrze Geoinformatyki i Teledetekcji** dotyczą analizy zmian środowiska przyrodniczego ze szczególnym uwzględnieniem jego zanieczyszczeń i ochrony, prezentacji kartograficznej w badaniach struktury i monitoringu środowiska oraz rozwoju i upowszechnienia nowych metod badawczych.
- Prace badawcze **Pracowni Edukacji Komputerowej** mają na celu rozwój metodyki sporządzania map numerycznych oraz dotyczą struktury i sposobów prezentacji baz danych. Pracownia zajmuje się również mapami internetowymi oraz problematyką społeczeństwa informacyjnego.
- Ważną rolę w badaniach Wydziału odgrywa **Mazowiecki Ośrodek Geograficzny** w Murzynie koło Płocka. Prowadzone są tam pomiary i badania meteorologiczne, hydrologiczne i geochemiczne oraz prace z zakresu geomorfologii i geoekologii, a także badania nad przeszłością tych terenów i tożsamością kulturową mieszkańców Mazowsza.

Współpraca z zagranicą. Według opracowania A. Lisowskiego (2002) Wydział utrzymywał żywą współpracę z następującymi uniwersytetami: Moskiewskim im. M.W. Łomonosowa, Karola w Pradze, Autonomicznym Stanu Meksyk w Toluca, Lwowskim im. I. Franki, Paul Valery Montpellier III, Sofijskim, Ankarskim, Castilla – La Mancha, Narodowym Comahue w Neuquen. Z niektórymi z wymienionych uczelni współpraca ma długie tradycje. W 2007 r., w trakcie XVI Sympozjum Polsko-Meksykańskiego, świętowano 30-lecie bliskich kontaktów z Uniwersytetem w Toluca. Również od kilkudziesięciu lat istnieje współpraca z Moskwą, Sofią i Montpellier. W ramach współpracy z ostatnio wspomnianym uniwersytetem powstał zespół Languedoc-Mazowsze, który w okresie 1982–1995 prowadził wspólne badania dotyczące rozwoju regionalnego, waloryzacji przestrzeni i obszarów przygranicznych.

Liczba placówek naukowych z którymi istniała lub istnieje współpraca jest jednak znacznie większa. Przy uwzględnieniu indywidualnych wizyt, wspólnych badań i udziału w realizacji zespołowych projektów dotyczy ona bardzo wielu instytucji naukowych zarówno w Europie (Niemcy, Austria, Francja, Wielka Brytania, kraje skandynawskie, Włochy, Hiszpania, Grecja, Czechy, Słowacja, Rosja, Ukraina), jak i w Ameryce Północnej i Południowej (Stany Zjednoczone, Kanada, Kuba, Meksyk, Ekwador, Peru, Argentyna, Chile), a także w Afryce (Egipt, Tunezja, Maroko, Republika Południowej Afryki, Tanzania, Angola i kraje Afryki Zachodniej) i w Azji (Turcja, Jemen, Indie, Tajlandia). Szczególną aktywność w tej współpracy wykazywał Instytut Krajów Rozwijających się (Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych) oraz Pracownia Sedymentologiczna.

Należy zauważyć, że w ostatnich latach współpraca międzynarodowa w coraz większym stopniu przyjmuje charakter indywidualnych kontaktów i jest finansowana z budżetu zainteresowanych zakładów i katedr. Decyzje

o kierunkach i formach współpracy są zdecentralizowane. W efekcie maleje liczba dominujących w przeszłości wyjazdów na konferencje, a rośnie ilość pobytów za granicą w celu prowadzenia badań i pozyskiwania materiałów. Bardzo wyraźna jest również przewaga wyjazdów pracowników Wydziału nad przyjazdami gości z zagranicy.

Ważną formą współpracy z zagranicą są organizowane w Polsce konferencje z udziałem uczestników z innych krajów. W okresie istnienia Wydziału odbyło się 137 takich konferencji. Ich liczba w roku zmieniała się od kilku do kilkunastu. Do bardziej znaczących należały m.in.: symposium „Przestrzeń w kulturze latynoamerykańskiej a interpretacje historii lokalnej” w ramach 50. Międzynarodowego Kongresu Amerykanistów w 2000 r., 4th Workshop of Imaging Spectroscopy – 2005 r., „Cities in City Regions” konferencja współorganizowana przez European Urban Research Association w 2006 r., sesja „Local but global changes in contemporary desert” w ramach II Kongresu Badań nad Bliskim Wschodem – 2006 r. oraz „Afryka i Świat w XXI w. – perspektywy rozwoju” – 2007 r.

Podstawowe znaczenie ma udział w programach międzynarodowych. W początkowym okresie pracownicy Wydziału brali udział we współpracy naukowej krajów b. RWPG, a w szczególności w realizacji tematów I-3 „Metodyka ekonomicznej i pozaekonomicznej oceny wpływu człowieka na środowisko” i III-2 „Ekologiczne podstawy badania, planowania i rozwoju optymalnych struktur krajobrazu”. W 2002 r. A. Lisowski wymienia również:

Międzynarodowy Program Hydrologiczny UNESCO, a w jego ramach projekt „Flow Regimes of International Experimental and Network Data” – FRIEND, w realizacji którego zaangażowany był zespół pracowników Zakładu Hydrologii. Koordynatorem ze strony polskiej była prof. U. Soczyńska, a od 2001 jest dr hab. A. Magnuszewski. Przedstawiciele Wydziału (dr A. Magnuszewski i współpracownicy) uczestniczyli również w realizacji drugiego projektu MPH UNESCO – ECOHYDROLOGY. Badania dotyczyły przede wszystkim kontroli i zagospodarowania terenów zalewowych i prowadzone były we współpracy z Uniwersytetem we Frankfurcie nad Menem.

„International Geosphere Biosphere Programme” – GLOBAL CHANGE – badania wpływu zmian globalnych klimatu na obieg wody (prof. M. Gutry-Korycka).

TEMPUS – program CURTS dotyczący studiów o środowisku (dr K. Olszewski, dr U. Somorowska).

Projekt „Immobilizing of Sediments in Lowland River Floodplain” we współpracy z Uniwersytetem Mississipi (dr hab. A. Magnuszewski).

Na podkreślenie zasługuje udział w ramowych programach Unii Europejskiej. Są to następujące programy:

„Miasta przyszłości i dziedzictwo kulturowe” – URBS PANDENS (V Program Ramowy Badań i Postępu Technologicznego Unii Europejskiej) po-

święcony badaniom ekspansji miast. Jako studium przypadku analizowano rozwój Warszawy i jego uwarunkowania przyrodniczo-społeczne. Koordynatorem ze strony polskiej była prof. M. Gutry-Korycka.

„Wyzwania społeczno-ekonomicznej spójności w rozszerzonej Unii Europejskiej” – SOCCOH (VI Program Ramowy). Cel badań stanowi identyfikacja znaczenia kapitału społecznego i społeczeństwa obywatelskiego dla realizacji europejskiej polityki spójności w regionach. Koordynatorem ze strony polskiej jest prof. P. Swianiewicz.

„Zarządzanie rozwojem zrównoważonym” – GFORS (VI Program Ramowy). Istota projektu dotyczy implementacji dyrektyw Unii Europejskiej w zakresie kontroli zanieczyszczenia powietrza oraz planowania regionalnego. Funkcję koordynatora ze strony polskiej sprawuje również prof. P. Swianiewicz.

Pracownicy Wydziału są członkami Międzynarodowej Unii Geograficznej, Międzynarodowej Asocjacji Ekologii Krajobrazu, Narodowego Komitetu Międzynarodowej Asocjacji Kartograficznej, Europejskiego Stowarzyszenia Badań Miejskich, Europejskiego Stowarzyszenia Laboratoriów Teledetekcji, Europejskiej Rady Badań Społecznych Ameryki Łacińskiej, Międzynarodowego Stowarzyszenia Nauk Hydrologicznych.

Do ważnych dla Wydziału wydarzeń należały uroczystości związane z **nadaniem tytułu doktora honoris causa** Uniwersytetu Warszawskiego prof. Konstantinowi A. Saliszczewowi (1979 r.), prof. Raulowi Prebischowi (1986 r.), prof. Stanisławowi Leszczykiemu (1987 r.) i Arcybiskupowi Desmondowi Tutu (2003 r.), a także ceremonia odnowienia doktoratu prof. Jerzemu Kondrackiemu (1988 r.).

Medal imienia Jerzego Kondrackiego. W 1999 r. dla uczczenia pamięci Profesora Jerzego Kondrackiego został ustanowiony medal Jego imienia za zasługi dla Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego. Jest on przyznawany osobom lub (rzadziej) instytucjom zasłużonym dla działalności i rozwoju Wydziału. Wnioskodawcą może być dziekan, rada naukowa instytutu lub grupa członków Rady Wydziału składająca się z przynajmniej z 5 osób. Wnioski są opiniowane przez kapitułę powoływaną spośród profesorów tytularnych. Decyzję podejmuje Rada Wydziału w głosowaniu tajnym.

Do 2007 r. łącznie przyznano 24 medale. Zostały one wręczone następującym osobom:

- Rok 2000 – prof. dr hab. Wiktor Grygorenko, prof. Olivier Bałabanian, prof. Suzane Savey
- Rok 2001– prof. dr hab. Andrzej S. Kostrowicki, prof. N. S. Kasimow, prof. dr hab. Zdzisław Mikulski, prof. dr hab. Andrzej Kostrzewski, prof. dr hab. Stanisław Liszewski, prof. dr hab. Urszula Soczyńska, prof. dr hab. Maria Stopa-Boryczka

- Rok 2002 – prof. dr hab. Alicja Krzymowska-Kostrowicka, prof. dr Janusz Paszyński, dr Maksymilian Skotnicki
- Rok 2005 – prof. dr hab. Piotr Węgleński, prof. dr Wilhelm Brinkmann, prof. dr hab. Florian Plit, dr hab. Andrzej Bonasewicz prof. UW, prof. dr hab. Andrzej Ciołkosz
- Rok 2006 – prof. dr hab. Jan Łoboda, dr Bogumił Wicik
- Rok 2007 – prof. dr hab. Zbyszko Chojnicki, prof. dr hab. Antoni Jackowski, prof. dr hab. Andrzej Richling.

Medal otrzymał również Wydział Geografii Autonomicznego Uniwersytetu Stanu Meksyk (UAEM) w Toluca (w 2001 r.).

LITERATURA

- Kałużski S., 2002, *Działalność Koła Naukowego Studentów Geografii*, Prace i Studia Geograficzne, t. 30, Warszawa.
- Kantowicz E., 2004, *Działalność badawcza w Zakładzie Geografii Regionalnej w pięćdziesięciolecie 1954–2004*, Prace i Studia Geograficzne, t. 34, Warszawa.
- Kondracki J., 1983, *Zakład Geograficzny Uniwersytetu Warszawskiego w okresie międzywojennym*, Czasopismo Geograficzne, t. 54, z 2.
- Kondracki J., 1995, *Instytut Geograficzny Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi*, Prace i Studia Geograficzne, t. 16, Warszawa.
- Kondracki J., 1995, *Instytut Geografii (1969–1977)*, Prace i Studia Geograficzne, t. 16, Warszawa.
- Kondracki J., 1995, *Zakład Geograficzny Uniwersytetu Warszawskiego (1918–1951)*, Prace i Studia Geograficzne, t. 16, Warszawa.
- Kossowska-Cezak U., 2001, *Zakład Klimatologii Uniwersytetu Warszawskiego (1951–2000)*, Prace i Studia Geograficzne, t. 28, Warszawa.
- Lenart W., 1995, *Mazowieckie Obserwatorium Geograficzne w Murzynowie*, Prace i Studia Geograficzne, t. 16, Warszawa.
- Lipska B., 1995, *Centralna Biblioteka Geograficzna*, Prace i Studia Geograficzne, t. 16, Warszawa.
- Lisowski A., 2002, *Współpraca Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych z zagranicą*, Prace i Studia Geograficzne, t. 30, Warszawa.
- Mikulski Z., 1992, *Powstanie i rozwój hydrologii w Uniwersytecie Warszawskim*, Prace i Studia Geograficzne, t. 12, Warszawa.
- Mikulski Z., 1995, *Powstanie i początki działalności Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych*, Prace i Studia Geograficzne, t. 16, Warszawa.
- Mikulski Z., 1995, *Próby wprowadzenia geografii jako dyscypliny w Uniwersytecie Warszawskim*, Prace i Studia Geograficzne, t. 16, Warszawa.
- Mikulski Z., 2003, *30 lat Zakładu Hydrologii w Uniwersytecie Warszawskim*, Prace i Studia Geograficzne, t. 31, Warszawa.
- Miziołek J., 2005, *Uniwersytet Warszawski – dzieje i tradycja*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

- Pasławski J., 2000, *Z okazji pięćdziesięciolecia Katedry Kartografii Uniwersytetu Warszawskiego*, Prace i Studia Geograficzne, Warszawa.
- Richling A., 1995, *Działalność Wydziału w latach osiemdziesiątych*, Prace i Studia Geograficzne, t. 16, Warszawa.
- Richling A., 1998, *80th anniversary of geography at the Warsaw University and 20th anniversary of the Faculty of Geography and Regional Studies*, Miscellanea Geographica, 8.
- Skoczek M., 2002, *Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1977–2002*, Prace i Studia Geograficzne, t. 30, Warszawa.
- Soczyńska U., 1995, *Działalność Wydziału na początku lat dziewięćdziesiątych*, Prace i Studia Geograficzne, t. 16, Warszawa.
- Stopa-Boryczka M., Boryczka J., 2001, *50 lat działalności naukowej i dydaktycznej Zakładu Klimatologii Uniwersytetu Warszawskiego (1951–2001)*, Prace i Studia Geograficzne, t. 29, Warszawa.
- Winid B., 1995, *Studium Afrykanistyczne (1962–1975) i Instytut Afrykanistyczny (1975–1977)*, Prace i Studia Geograficzne, Warszawa.

90 years of geography at the University of Warsaw

Summary

The first geographic unit at the University of Warsaw was the Department of Geography, founded on April 1, 1918, the second was the Department of Human Geography created in 1938. The functioning of the units was stopped in 1939 by the outbreak of the II World War and the German occupation.

The Department of Geography was reactivated in 1945 and the Department of Human Geography in 1947. Both departments entered into the Institute of Geography, founded in 1952 and initially located at the Faculty of Biology and the Sciences of the Earth. The Institute of Geography consisted of 5 chairs: the first and the second evolved from the existing departments (the Chair of Physical Geography and the Chair of Economic Geography) and the others were created in 1950-1951 (the Chair of Cartography, the Chair of Regional Geography, and the Chair of Climatology).

In 1969 the Faculty of Biology and the Earth Sciences split into the Faculty of Biology and the independent Institute of Geography, consisting of 5 departments corresponding to the previous chairs.

In 1977 the Institute of Geography had been merged with the Institute of African Studies, from the Faculty of Modern Languages, and thus the first geographical unit of this rank in Poland emerged: the Faculty of Geography and Regional Studies at the University of Warsaw. It consisted of 3 institutes divided into departments and few other units subordinated directly to the dean. At its beginning the structure of the Faculty was as follows:

- I. Institute of Physico-Geographical Sciences
 1. Department of General and Regional Physical Geography (with the Laboratory of Geocological Methods)
 2. Department of Geomorphology

- 3. Department of Climatology
- 4. Department of Hydrology
- II. Institute of Social, Economic and Regional Geography
 - 1. Department of Economic Geography
 - 2. Department of Regional Geography
 - 3. Department of Socio-Political Geography
 - 4. Department of Spatial Management
- III. Institute of Developing Countries
 - 1. Department of Regional and Comparative Studies
 - 2. Department of Economic Development
 - 3. Department of Social Development
 - 4. Department of Political and Legal Studies
- IV. Chair of Cartography
- V. Department of Didactics
- VI. Geographical Field Station at Murzynowo
- VII. Library with Information Center and Editorial Office

During 30 years of the Faculty existence its structure changed many times. The reorganisation undertaken in 2006 was the most substantial. Currently the Faculty comprises the following units:

- I. Institute of Physical Geography
 - 1. Department of Geocology
 - Laboratory of Landscape Geochemistry
 - Laboratory of Geocology
 - 2. Department of Geomorphology
 - 3. Department of Climatology
 - 4. Department of Hydrology
- II. Institute of Socio-Economic Geography and Spatial Management
 - 1. Department of Urban Geography and Spatial Organization
 - 2. Department of Tourism Geography and Recreation
 - 3. Department of Local Development and Policy
- III. Institute of Regional and Global Studies
 - 1. Department of Geography of Africa, Asia and Oceania
 - 2. Department of Geography of Latin America
 - 3. Department of Global Processes
 - 4. Department of Development Studies
 - Laboratory of Economic Development
 - Laboratory of Political Issues
 - 5. Department of Regional Geography
- IV. Chair of Geoinformation and Remote Sensing
- V. Chair of Cartography
- VI. Chair of Geographical and Touring Education
- VII. Laboratory of Computer Education
- VIII. Masovian Geographical Centre (Field Station in Murzynowo)
- IX. Library and Editorial Office

The Library of the Faculty of Geography and Regional Studies is the largest among all university faculties. The collection contains over 300,000 catalogue items and the number of its users varies from 20,000 to 30,000 yearly.

The editorial activity of the Faculty is very fruitful, it publishes "Prace i Studia Geograficzne" ("Studies in Geography") which volumes are mostly thematic and present the scientific output of the particular research areas at the Faculty. A foreign language series „Miscellanea Geographica” started in 1984 and its biennial volumes are dedicated to the congresses and regional conferences of the International Geographical Union. Besides, the Faculty publishes the series: "Africana Bulletin" (in English and French), "Afryka Azja Ameryka Łacińska" ("Africa, Asia, Latin America", partially bilingual), „Actas Latinoamericanas de Varsovia" (in Spanish), and „Asia and Pacific Studies" (in English).

The Editorial Office also prepares scientific monographs, textbooks, manuals, and various brochures.

In 2006 the Faculty employment was at 165 people, including 99 university teachers, with 13 full professors and 26 associate professors among them.

In the academic year 2006-2007 the courses for the Bachelor's and Master's degree in geography and in spatial management were provided both as full-time and part-time studies. The Faculty also provides various post-graduate studies and the doctoral studies. The latter currently educating approx. 50 graduates. The whole number of students at the Faculty of Geography and Regional Studies exceeds 1350.

The Faculty conducts research upon the structure and dynamics of changes of the natural environment; upon the socio-economic structures during the transformation period in Poland and in other countries; upon socio-economic changes in the Latin American, African, and Asian countries and in the global scale; as well as upon cartography, remote sensing, and geography didactics.

*Andrzej Richling, Instytut Geografii Fizycznej, Uniwersytet Warszawski,
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa,
e-mail: a.richling@uw.edu.pl*